

17 mei 1967

52e jaargang, no. 2593

verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

INHOUD

Enosis en economie 515

Prof. Dr. L. J. Zimmerman:

Fluctuaties in de werkgelegenheid in Nederland na de tweede wereldoorlog 516

Dr. E. J. Isidor:

Vijf vliegen in één klap. Nogmaals: een Nationaal Beleggingsfonds 519

Drs. P. G. Dekker en Drs. J. C. Reuijl:

Modern Italië. Enige facetten van de economische ontwikkeling 522

Dr. L. P. de Jong:

De betekenis van een vastrechtstarief en van prijsdiscriminatie voor de ziekenhuisdienstverlening, met een naschrift van R. L. Hoornstra 525

Notitie:

Schiphol in cijfers 521

Drs. R. L. Boissevain:

Geld- en kapitaalmarkt 529

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

Enosis en economie

NU in Griekenland op zo'n kil-efficiënte wijze de democratie is ont-
halst, is het wellicht goed te zien tegen welke economische achter-
grond (of: op welke economische onderbouw) de recente coup kon
plaatsvinden.

Heeft de economische ontwikkeling de weerslag ondervonden van de
politieke strubbelingen sinds de val van de regering-Papandreou in 1965?
Ja en nee. Nee in zoverre dat de algemene economische ontwikkeling in
dezelfde richting tendeert als in de laatste twee jaren vóór 1965, ja in die
zin dat in bepaalde sectoren van het economisch gebeuren een zekere
spanning werd ervaren gedurende de afgelopen twee jaren.

Het nationaal inkomen is de laatste vier jaren sterk gestegen: in 1965
nam het toe met 7,3 pCt. en in 1966 met 8,2 pCt. In de periode 1959 tot
1966 steeg het bruto nationaal produkt met gemiddeld 6,6 pCt. per jaar.
In april jl. — maar dat was nog vóór de staatsgreep — werd voor 1967
een stijging van het b.n.p. met 7,5 pCt. geraamd. Het is dan ook niet de
omvang, maar eer de samenstelling van het b.n.p. welke enige zorgen
baart. Met een grootscheepse industrialisatie wil het namelijk nog niet
erg vlotten. Uit de tabel (blz. 516) blijkt weliswaar dat het aandeel van de
agrarische sector in acht jaar tijds is afgenomen en van de industriële
sector toegenomen, maar toch te weinig voor een tijdsbestek waarin Grieken-
land van een door de burgeroorlog en de nasleep daarvan geteisterde,
onderontwikkelde economie tot een snelgroeiend, geassocieerd lid van de
E.E.G. (sinds 1 december 1962) is geworden. Weliswaar is het industrie-
aandeel in het b.n.p. in 1965 en 1966, jaren waarover de tabel ons dus
geen informatie verschaft, belangrijk toegenomen, maar toch nog niet
boven het agrarisch aandeel uitgekomen ¹⁾. Een hoogwaardige industrie
moet geënt zijn op een behoorlijk technisch onderwijs. Dat aan het laatste
veel schort, bewijst wel het feit dat er een relatief hoog aanbod is van
ongeschoolde arbeidskrachten, maar daarnaast evenzo een tekort aan
geschoolde krachten. Zo ook is een verbetering van de infrastructuur
voorwaarde voor een definitieve doorbraak naar de status van industriële
natie.

Alhoewel de politieke strubbelingen sinds 1965 de algemene economische
ontwikkeling weinig blijken te hebben gehinderd, is er door het uitblijven
van broodnodige economisch-politieke maatregelen in sommige sectoren
sprake van enige frictie. Zo beval de O.E.C.D. vorig jaar een belasting-
verhoging aan ten einde de bedreiging van het extern en intern economisch
evenwicht ten gevolge van de excessieve binnenlandse vraagstijging, de
prijsstijgingen (in 1964 en 1965 steeg de index van de detailhandelsprijzen
met ruim 4 pCt. per jaar), de teruglopende ontvangsten uit het vreemde-
lingenverkeer (waar de politieke beroering niet vreemd aan was) enz.
weg te nemen. De belastingverhoging ging evenwel niet door. Hetzelfde
lot was een andere aanbeveling van de O.E.C.D. beschoren, nl. dat de
regering sommige agrarische subsidies, welke een negatieve macro-econ-
omische impuls hadden, zou afschaffen. Nog meer dan in Nederland
vormen in Griekenland agrarische belangen een heet politiek hangijzer.
Ook dit voorstel was dus van de baan.

Volgens sommigen is evenwel funester dat bij de particuliere ondernemer
het vertrouwen in het economisch klimaat wordt ondermijnd, waardoor
de particuliere investeringen in belangrijke mate zijn teruggelopen, hetgeen
nog wordt verergerd nu de expansie in de bouwnijverheid (in 1964 ging

Bruto binnenlands produkt naar sectoren
(factorkosten, in pCt.)

	1956	1964
Landbouw, bosbouw en visserij	32,8	26,7
Mijnbouw	1,1	1,2
Industrie	18,1	19,8
Bouwnijverheid	4,3	6,2
Elektriciteits-, gas- en waterleidingbedrijven	1,3	1,9
Verkeer en vervoer	7,6	8,0
Groot- en kleinhandel	11,6	11,7
Bank- en verzekeringswezen, bezit onroerende goederen	7,6	10,2
Overheidsdiensten en defensie	8,1	6,5
Gezondheids- en onderwijsdiensten	3,4	3,6
Overige diensten	4,3	4,1
Restverschillen	-0,2	0,1
	100	100
	= Dr. 67.691 mln. a)	= Dr. 109.879 mln. a)

a) Prijzen van 1958.

Bron: National accounts statistics 1956-1965, O.E.C.D.

lieft 69 pCt. van alle investeringen heen aan bouwactiviteiten) sedert eind 1966 tot het verleden behoort.

Zal het vertrouwen van het bedrijfsleven in het economisch klimaat door de staatsgreep zijn hersteld? Zal het nieuwe bewind de economische activiteiten inspireren? Wij wagen het te betwijfelen. De regering is nu een puur militaire club. Veel verstand van economie zal zij niet hebben, al zal zij het zeker niet toegeven (niet overal geven tot hoge regeringsposten opgeklommen militairen toe dat zij van financieel-economische aangelegenheden weinig kennis bezitten). Maatregelen die beogen de tussenhhandel uit te schakelen ten einde de prijzen te verlagen doen nogal naïef aan en zijn in ieder geval weinig geschikt de Griekse ondernemer aan te moedigen. Hij zal zijn klachten over staatsingrijpen en dirigisme (veel gehoord in de afgelopen jaren) nu alleen maar enige decibels luider laten horen. De — vrijwel unanieme — internationale afkeuring van de staatsgreep zal zeker de buitenlandse investeerders afschrikken. Er is alle reden aan te nemen dat de Griekse economie op dit moment weinig perspectief heeft. Een onzer Kamerleden zag dezer dagen toch wel iets in dat nieuwe bewind. „Het was er nu ten minste weer rustig”. De rust van het graf, vrezende wij, ook in economisch opzicht. dR

¹⁾ Ter vergelijking: in Nederland bedraagt het aandeel van de industrie meer dan 30 pCt., dat van de agrarische sector nauwelijks 8 pCt. van het nationaal inkomen.

(I.M.)

Fluctuaties in de na de tweede

NAGENOEG dagelijks lezen we in onze kranten nieuwe berichten over ontslagen in de industrie.

Menigeen, en dit geldt vermoedelijk met name voor degenen die de depressie der jaren dertig aan den lijve hebben gevoeld, zal zich onwillekeurig afvragen of hier geen sprake is, of althans zou kunnen zijn, van onheilboden, die het naderen van een nieuwe grote depressie aankondigen.

Nu kan men onmiddellijk enige geruststellende geluiden laten horen: wij economen begrijpen sedert Keynes het macro-economisch gebeuren zoveel beter dan in de jaren dertig en weten zo goed welke conjunctuurpolitieke maatregelen op een bepaald moment genomen moeten worden, dat de kans op waarlijk grote depressies nagenoeg uitgesloten moet worden geacht. Hoewel in de achter ons liggende 20 jaar een niet gering aantal voortreffelijk in de leer van Keynes geschoolde economen in ons land Minister is geweest, moet toch — met enige spijt — worden geconstateerd dat van een anti-cyclische budgetpolitiek weinig of niets terecht is gekomen. Van het temporiseren der uitgaven in perioden van snel oplopende conjunctuur, om van het scheppen van begrotingsoverschotten nog maar geheel te zwijgen, is niets gebleken. Dat op bepaalde momenten de president van De Nederlandsche Bank zich gedwongen heeft gevoeld conjunctuurpolitiek in te grijpen, was — het moet mij van het hart — in feite een *judicium paupertatis* voor de conjunctuurpolitiek der respectievelijke Nederlandse regeringen.

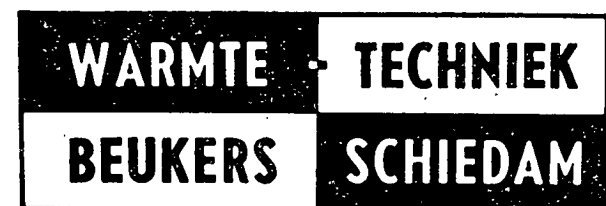
Men kan mij tegenwerpen, dat de door mij bedoelde Ministers dit alles ook wel wisten, doch dat zij te doen hebben gehad met volksvertegenwoordigingen, die, volmaakt tegen de moderne economische theorie in, aldoor om belastingverlaging vroegen op momenten, waarop budgetoverschotten hadden moeten worden geschapen. Dat onder zulke omstandigheden het voeren van een anti-cyclisch beleid bijkans onmogelijk wordt, spreekt welhaast vanzelf.

In weerwil van dit alles hebben we het er tot dusver nog niet zo slecht afgebracht wat de conjunctuurschommelingen betreft. Angus Madison ¹⁾ heeft overtuigend materiaal verzameld over de werkloosheid in een aantal landen voor en na de tweede wereldoorlog, waaruit duidelijk blijkt, dat in de achter ons liggende jaren het niveau der werkloosheid aanzienlijk lager lag dan in de periode tussen de twee wereldoorlogen (tabel 1). Ik wil het hier echter niet hebben over de absolute hoogte der werkloosheid, doch over de schommelingen in de werkgelegenheid en ga daarom niet in op de gronden, die het lage werkloosheidspercentage zouden moeten verklaren ²⁾.

Onlangs is er door de heer W. van Langenhove, in een niet gepubliceerde licentiaatsverhandeling aan de Vrije

¹⁾ *Economic Growth in the West*, 1964, blz. 44 en 220.

²⁾ Men kan zich een hoog niveau met grote en kleine fluctuaties voorstellen, doch eveneens een laag niveau met grote en kleine schommelingen. Tussen de wereldoorlogen kende ons land een relatief hoog niveau van werkloosheid met relatief grote schommelingen, na 1945 echter een relatief laag niveau met relatief geringe afwijkingen van de trend.

werkgelegenheid in Nederland wereldoorlog

Universiteit te Brussel, op gewezen, dat de schommelingen in de werkgelegenheid in de tertiaire-sector, in de diensten-sector dus, in België en in de Verenigde Staten na de tweede wereldoorlog aanzienlijk geringer waren dan die in de secundaire sector, in de industrie dus ³⁾ ⁴⁾. Daar de betekenis van de tertiaire sector trendmatig toeneemt, volgt hieruit dat verminderingen in het percentage der fluctuaties in de werkgelegenheid het gevolg zijn van structuurwijzigingen in onze economie. Zou deze stelling ook voor andere landen opgaan, dan zou zij inhouden dat de vermindering der heftigheid van het conjunctuurverloop niet zo heel veel te maken heeft met het toegenomen inzicht der economen, doch moet worden toegeschreven aan de geleidelijke overgang van de secundaire naar de tertiaire civilisatie, om de terminologie van Jean Fourastié te gebruiken.

DE recente publikatie van nieuwe, gecorrigeerde, tijdreeksen van het arbeidsvolume in ons land door het Centraal Bureau voor de Statistiek (*Statistisch Bulletin*, 7 maart 1967), vormt een welkome aanleiding deze materie ook voor Nederland iets nader te onder-

zoeken (tabel 2). Een nadere beschouwing van het materiaal toont echter aan, dat we voor een onderzoek der *conjuncturele* fluctuaties in de afzonderlijke sectoren beter niet de periode 1947-1965, doch slechts de jaren 1951-1965 in de analyse kunnen betrekken. Van 1947 tot 1951 vonden namelijk een aantal verschuivingen in de werkgelegenheid plaats, die met het conjunctuurverloop weinig of niets hadden uit te staan. De sterke teruggang van het arbeidsvolume in de overheidssector in die jaren hield immers verband met de geleidelijke afvloeiing van ambtenaren, werkzaam in diensten die verband hielden met de oorlog (distributie e.d.) of met de afwikkeling van bepaalde door de oorlog ontstane problemen (vijandelijk vermogen e.d.). Een niet gering aantal dezer ambtenaren was uit het particulier bedrijfsleven afkomstig en vloeyde na de oorlog weer terug. De cijfers doen vermoeden dat dit proces in 1951 ongeveer was afgelopen.

³⁾ Een vergelijking tussen de schommelingen in de tertiaire sector en deze van het B.N.P. voor België en de U.S.A., 1966.

⁴⁾ De verklaring van dit verschijnsel zou gezocht moeten worden in het feit, dat de tertiaire sector minder investerings- en exportgevoelig is dan de industrie.

TABEL 1.

Werkloosheid als een percentage van de actieve beroepsbevolking

	1925-1938	1950-1960
Verenigde Staten	12,9	4,5
Verenigd Koninkrijk	8,5	2,5
Duitsland	7,4	4,1
Nederland	6,3	1,9
Denemarken	6,0	4,3
België	5,9	5,4
Zweden	4,5	1,7
Zwitserland	2,8	0,2

TABEL 3.

Werkgelegenheid in Nederland 1951 - 1965

	Jaarlijkse procentuele toename (exponentiële trend)	Gemiddelde jaarlijkse procentuele afwijking van de trendmatige ontwikkeling
Bouwnijverheid	2,6	2,84
Diensten	2,0	1,00
Overheid	1,8	2,95
Diensten + overheid	1,9	0,61
Industrie	1,4	1,27
Landbouw	-2,7	1,39
Totale werkgelegenheid	1,2	0,82

TABEL 2.

Arbeidsvolume Nederland naar sectoren en bedrijfstakken (in 1.000 manjaren)

Jaar	Landbouw, bosbouw en visserij	Mijnbouw	Industrie, incl. openbare nutsbedrijven	Bouwnijverheid	Handel, bank- en verz.-wezen	Verkeers- en vervoersbedrijven	Overige diensten	Totaal sector bedrijven werkzamen	Totaal sector overheid werkzamen	Geregistr. arbeidsreserve	Totaal-generaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1947	591	47	949	267	478	248	505	3.085	463	100	3.648
1948	589	51	1.046	286	500	261	513	3.246	454	70	3.770
1949	586	51	1.090	293	512	261	510	3.303	448	63	3.814
1950	582	53	1.132	310	530	264	510	3.381	392	80	3.853
1951	573	56	1.149	317	542	264	510	3.411	376	93	3.880
1952	564	60	1.122	300	548	263	510	3.367	404	138	3.909
1953	550	61	1.140	333	553	261	509	3.407	433	102	3.942
1954	541	62	1.191	339	567	268	515	3.483	461	74	4.018
1955	532	62	1.217	351	582	282	521	3.547	469	53	4.069
1956	521	62	1.235	367	601	289	527	3.602	476	40	4.118
1957	509	62	1.237	372	612	292	535	3.619	481	52	4.152
1958	495	62	1.213	356	619	293	542	3.580	482	98	4.160
1959	482	61	1.232	368	629	293	555	3.620	484	77	4.181
1960	465	58	1.278	379	649	296	567	3.692	490	49	4.231
1961	449	55	1.305	389	671	297	680	3.746	497	35	4.278
1962	436	54	1.331	405	693	305	601	3.825	505	33	4.363
1963	420	53	1.342	425	715	305	619	3.879	509	34	4.422
1964	408	51	1.358	447	735	307	636	3.942	511	30	4.483
1965	388	50	1.373	461	755	310	653	3.990	515	35	4.540

Verder is in onze beschouwing de mijnbouw onbesproken gebleven, daar wij menen dat in deze bedrijfstak niet van een conjuncturele schommeling in de werkgelegenheid kan worden gesproken. De cijfers laten een geleidelijke toeneming van het arbeidsvolume van 1947 tot 1958 zien, waarna een trendmatige achteruitgang inzet. We mogen met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid aannemen, dat deze dalende trend zich zal voortzetten, ook indien we in de toekomst weer eens bij het absolute minimum der arbeidsreserve komen te zitten.

In tabel 3 is voor een aantal der in tabel 2 gegeven bedrijfstakken en sectoren het jaarlijks groeipercentage en de gemiddelde jaarlijkse procentuele afwijking van de trend weergegeven. In de grafiek zijn voor de bouwnijverheid, de industrie, de totale dienstensector (met inbegrip van de overheid) en de totale werkgelegenheid (dit is het totale arbeidsvolume verminderd met de geregistreerde arbeidsreserve), de procentuele afwijkingen van de trendwaarde voor de gehele periode afgezet.

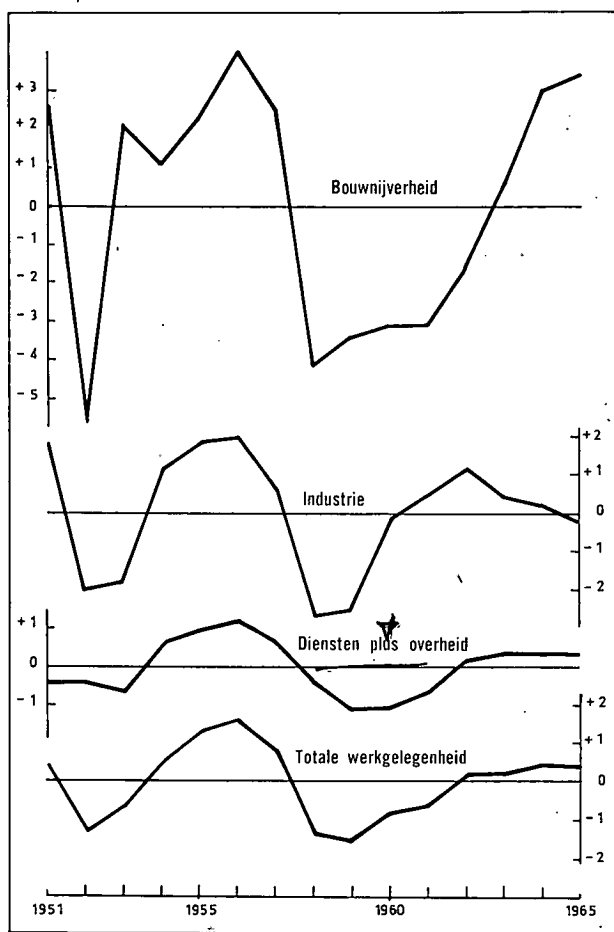
Uit tabel 3 en de grafiek volgt duidelijk dat de fluctuaties in de totale werkgelegenheid aanzienlijk kleiner zijn dan die in de bouwnijverheid en in de industrie. Gezien het feit, dat in de onderhavige periode gemiddeld ongeveer 47 pCt. van het arbeidsvolume in de dienstensector (met de geringste fluctuaties) werkzaam was, tegen 9 pCt. in de bouwnijverheid (met de heftigste schommelingen) en ca. 30 pCt. in de industrie (met schommelingen die twee keer zo hevig waren als die in de dienstensector), valt dit ook zeer goed te begrijpen.

HET zal velen misschien verbazen, dat uit de uitkomsten blijkt dat het arbeidsvolume in de overheidssector de grootste fluctuaties vertoont en dat de schommelingen in deze sector zelfs die in de bouwnijverheid, zij het niet op significante wijze, overtreffen. Tevens blijkt echter, dat de fluctuaties in de totale dienstensector, dat wil zeggen van het bedrijfsleven en de overheid gezamenlijk, geringer zijn dan die der twee componenten afzonderlijk. De schommelingen moeten elkaar dus enigszins hebben opgeheven. Zou de overheid dan dus toch nog een compenserende conjunctuurpolitiek hebben gevoerd?

Ik meen, dat we niet van een doelbewuste anti-conjuncturele personeelspolitiek van de regering kunnen spreken, wat echter niet wegneemt dat de overheid uiteindelijk stabiliserend heeft gewerkt. De verklaring zal men, naar ons voorkomt, moeten zoeken in het feit, dat de overheid en het particuliere bedrijfsleven als concurrenten op de arbeidsmarkt optreden. Uit de gegevens zou volgen, dat het particuliere bedrijfsleven deze strijd normaliter wint in de jaren van opgaande conjunctuur. In die jaren wordt de toenemende behoefte aan personeel van de overheid niet voldoende gedekt. Deze achterstand kan de overheid echter in jaren van teruggaande conjunctuur inhalen, zodat de overheid, wat de werkgelegenheid betreft — zij het dan ook onbewust —, conjunctuurstabiliserend werkt. Het zou zeker de moeite waard zijn, dit „stabiliseringseffect” eens in details (bij de hogere en lagere overheidsorganen) te onderzoeken.

We moeten dus tot de slotsom komen, dat de zich in de laatste maanden openbarende achteruitgang van het arbeidsvolume in industrie en bouwnijverheid het totale arbeidsvolume op veel geringere wijze heeft beïnvloed dan veelal wordt aangenomen. Hier moet dan echter onmiddellijk aan worden toegevoegd, dat de relatief geringe fluctuaties in de totale werkgelegenheid in de

Procentuele afwijkingen van de trendwaarde van de werkgelegenheid in Nederland 1951-1965

achter ons liggende 15 jaar niet het gevolg zijn geweest van een doelbewuste regeringspolitiek.

Eenzijds zijn ze veroorzaakt door het in betekenis toenemen der dienstensector, de sector waarin de geringste fluctuaties voorkomen, anderzijds door het niet bewust door de overheid nagestreefde „stabilisatie-effect”, veroorzaakt door het feit, dat de overheid in tijden van hoogconjunctuur niet aan de stijgende behoefte aan personeel kan voldoen, en vacatures in perioden waarin de vraag van het particuliere bedrijfsleven minder hevig is, kan aanvullen.

Gezien het feit, dat de jaarlijkse procentuele toeneming in de dienstensector (1,9 pCt. per jaar) die der industrie (1,4 pCt.) overtreft, mag worden gesteld dat deze tendentie in de toekomst een steeds belangrijker invloed op de fluctuaties in de werkgelegenheid gedurende het conjunctuurverloop zal uitoefenen ⁵⁾.

Scheveningen.

L. J. ZIMMERMAN.

⁵⁾ Een afzonderlijk artikel zou nodig zijn om de fluctuaties in de bouwnijverheid nader te analyseren. Hier zij volstaan met erop te wijzen, dat een anti-cyclische budgetpolitiek der overheid hier heilzaam zou kunnen werken. Zoals de zaken nu staan, werkt de onvermijdelijke „noodrempolitiek” van De Nederlandsche Bank de fluctuaties in de bouwnijverheid — gezien het feit dat deze bedrijfstak bijzonder rentegevoelig is — slechts in de hand.

Vijf vliegen in één klap

Nogmaals: een Nationaal Beleggingsfonds

HET wordt steeds duidelijker, dat de politieke spanningen in ons land, evenals in West-Duitsland en Engeland, in belangrijke mate worden veroorzaakt door meningsverschillen in het sociaal-economische vlak. Die geschillen — men vindt ze terug in de tegenstelling tussen socialisten en liberalen — culminereren in de strijdvraag, hoe de nationale bestedingen moeten worden verdeeld tussen de publieke en de particuliere sector. De tot dusver gebezigde fiscale politiek blijkt niet meer toereikend te zijn om de overheid aan de door haar benodigde middelen te helpen.

Bij een belastingverhoging rijst niet alleen het probleem of deze in de sfeer van de directe dan wel in die van de indirecte belastingen moet worden gezocht; daarbij komt men tevens te staan voor de vraag of de verhoging voldoet aan de eis dat zij de consumptieve bestedingen zodanig beperkt dat er voor de overheid voldoende ruimte voor haar bestedingen overblijft. Het knelpunt zit derhalve in de verdeling van de nationale bestedingen over de verschillende bestedingscategorieën, waarbij het tegelijkertijd noodzakelijk is, dat die bestedingen, in hun totaliteit genomen, met de nationale produktie in evenwicht blijven. Alleen door als het ware de naald van deze weegschaal vast te houden is een inflatoire prijsbeweging te vermijden. Schematiserend gesteld draait het probleem om de volgende drie grootheden: 1. het nationaal inkomen; 2. de nationale bestedingen; 3. de nationale produktiviteit.

Nationaal Beleggingsfonds

Indien men het erover eens is, dat de ontwikkeling van de nationale bestedingen met die van de nationale produktiviteit in evenwicht dient te zijn, dan komt vanzelf de vraag naar voren hoe een mogelijk verschil tussen het nationaal inkomen en de nationale bestedingen moet worden opgevangen. Dit kan, naar mijn overtuiging, alleen geschieden vanuit een centraal punt, en wel door het opleggen van een verplichte heffing van het nationaal inkomen. Mijn eerder in dit tijdschrift uiteengezette plan tot oprichting van een Nationaal Beleggingsfonds ¹⁾ voorziet in een zodanig systeem, dat de via deze heffing bijeengebrachte gelden, in tegenstelling tot afgedragen belastingen, het eigendom van de contribuanten blijven.

Door aldus een bepaald percentage van het nationaal inkomen te bevriezen, worden in eerste instantie de consumptieve bestedingen afgeremd. Er treedt dus een besparing op, die nog wordt versterkt door het psychologische effect dat inherent is aan de vrees, dat men onvoldoende contante middelen ter beschikking heeft. Dit verschijnsel heeft zich juist de laatste tijd zeer duidelijk gemanifesteerd. De koopkracht van het publiek is niet gedaald, want het relatief geringe aantal werklozen kan de voor de consumptieve bestedingen beschikbare middelen niet of nauwelijks hebben verminderd. Desondanks valt er bij de bestedingen in de consumptieve sfeer een sterke terughoudendheid te constateren. Elke economische ontwikkeling of maatregel heeft nu eenmaal ook een

psychologisch effect, waarvan de richting en de omvang niet bij voorbaat kan worden aangegeven resp. geraamd.

Het door mij bepleite Nationaal Beleggingsfonds krijgt — om tot het uitgangspunt terug te keren — door de verplichte heffing van het nationaal inkomen de beschikking over omvangrijke middelen. Een voorbeeld: bij een geschat nationaal inkomen voor 1967 van f. 75 mrd. zou een heffing van 2 pCt. een bedrag van f. 1,5 mrd. opleveren, waarmee het grootste deel van het inmiddels bekend geworden begrotingstekort (ad f. 2,3 mrd.) gedekt zou kunnen worden. In feite vindt die dekking, althans voor een belangrijk deel, plaats via leningen, waarvoor een ook nu nog straffe rente moet worden betaald. Het leeuwedeel van deze gelden is afkomstig van institutionele beleggers en de middelen voor consumptieve bestedingen worden door het provenu van de leningen dan ook niet navenant verminderd. Bovendien komen de door de overheid verkregen middelen op korte termijn weer grotendeels in de consumptieve sfeer terecht. Zouden daarentegen die voor de overheid noodzakelijke bedragen door het Nationaal Beleggingsfonds gefourneerd zijn, dan zouden zij via de heffing in eerste aanleg zeker aan de consumptieve sfeer onttrokken zijn. Als de kringloop door de uitgaven van de overheid gesloten is, is er inmiddels alweer een jaar voorbij. En dan verkrijgt het fonds weer nieuwe middelen.

Hiermede is slechts één van de mogelijkheden van een dergelijke centrale instelling geschetst. De voornaamste mogelijkheid lijkt mij evenwel, dat een conjunctuurpolitiek kan worden uitgestippeld, waarvan een direct effect mag worden verwacht. Laten wij, in dit verband, eens even een ander gebruik van de middelen van het fonds bezien.

Al eerder heb ik gesteld, dat in de hoogconjunctuur buitenlandse aandelen zouden moeten worden gekocht, die dan bij een recessie weer worden geliquideerd. Het lijkt mij overbodig hier op de uitwerking van deze transacties op de betalingsbalans nader in te gaan. In de huidige economische situatie moeten wij constateren, dat de koopkracht in de consumptieve sfeer niet wezenlijk verminderd is. Alleen ontbreekt het vertrouwen in de toekomst om de bestedingen als tot dusver te continueren (waarbij ik hier niet inga op de óók meespelende structurele factoren, die de bestedingen hebben doen verminderen). Daartegenover staat, dat er op de kapitaalmarkt een ernstig tekort aan middelen is om de diepte-investeringen van de industrie en van allerlei overheidsinstellingen te financieren. Het beleid van het fonds zou er dus op moeten worden gericht, in deze lacunes te voorzien, hetgeen in de eerste plaats zou neerkomen op de aankoop van binnenlandse aandelen en/of obligaties.

¹⁾ Zie: „Stabilisatie van bestedingen en bezitsvorming: een synthese?” in *E.-S.B.* van 5 februari 1964, „Vermogensaanwasdeling of een Nationaal Beleggingsfonds?” in *E.-S.B.* van 11 november 1964 en „Bezitsvorming als bestedingsrem” in *E.-S.B.* van 1 december 1965.

Medezeggenschap

Op dit punt komt een thans in hoge mate actueel probleem aan de orde, nl. dat van de medezeggenschap van de werknemers. Door de instelling van een Nationaal Beleggingsfonds zou dit probleem m.i. tot een geleidelijke oplossing kunnen worden gebracht, met dien verstande evenwel, dat de medezeggenschap niet aan werknemers van individuele ondernemingen, maar aan functionarissen van het fonds wordt toegekend. Deze gedachte nader uitwerkend kom ik tot de stelling, dat het fonds, op grond van zijn stelselmatige aankoop van aandelen, het recht dient te verkrijgen, één of meer commissariszetels in de desbetreffende ondernemingen te bezetten. Het zou vanzelfsprekend noodzakelijk zijn, het ondernemingsrecht hiertoe te wijzigen.

Aangezien via de over alle groeperingen van de bevolking gespreide participatiebewijzen alle groepsbelangen a.h.w. in het fonds samenvloeien, kunnen de door het fonds aangewezen commissarissen alleen voor een diversiteit van belangen opkomen. Maar rekening houdend met het feit, dat ca. 70 à 75 pCt. van het nationaal inkomen aan loontrekkers toevalt, wordt het duidelijk, dat de belangen van deze categorieën zwaarder zullen wegen dan die van bijv. de ondernemers. De werknemers verkrijgen op deze manier een vertegenwoordiging door overigens niet aan het enge groepsbelang gebonden exponenten, die toch aan de uit hun kring met steeds meer nadruk naar voren komende wensen de nodige aandacht besteden. De hiervoor aangewezen functionarissen zouden speciaal voor dit doel moeten worden opgeleid. Ook daardoor zou deze vertegenwoordiging in de topleiding van de onderneming waarschijnlijk veel doelmatiger zijn dan die, welke door de werknemers van een individuele onderneming wordt afgevaardigd.

Ook het werknemersbelang is er alleen maar mee geïnd, indien het beleid in zijn totaliteit is gericht op een optimale combinatie van de bedrijfs- en de sociaal-economische doelstellingen. In onze tijd van vérgaande specialisatie is het voor het uitbrengen van adviezen of het beoordelen van situaties absoluut noodzakelijk, dat men beschikt over de grootst mogelijke deskundigheid. De door het fonds aangewezen commissarissen krijgen een tweeledige taak: zij behartigen de kapitaalbelangen van het fonds en oefenen tegelijkertijd toezicht uit op het door de onderneming gevoerde sociale beleid.

INTERN TRANSPORT TRANSPORTWERKTUIGEN

TRANSPORTA

Postbus 3, Jurphaas, Tel. (03471) 4 86
(I.M.)

Inkomenspolitiek

Ik heb eerder al eens uiteengezet, dat het fonds de wegen zou kunnen effenen voor het voeren van een algemene inkomenspolitiek. Als onderdeel daarvan zie ik een centraal loonbeleid, dat is afgestemd op de eisen van de conjunctuur. Ik stel mij dit zo voor, dat een gedeelte van de bedrijfstaksgewijze toegekende loonsverhogingen ten gunste van de werknemers in het fonds wordt gestort. Uit strikt conjunctuurpolitiek oogpunt wordt dan bepaald, wanneer en in welke omvang de als tegenwaarde uitge-reikte participatiebewijzen kunnen worden verzilverd.

Dit systeem zou de mogelijkheid bieden, de tot nog toe toegepaste vormen van winstdeling een veel breder basis te verschaffen. Die toepassing is incidenteel en plaatst de kleinere en middelgrote bedrijven door de concurrentie op de arbeidsmarkt voor grote moeilijkheden of sluit ze zelfs uit. Hetzelfde geldt voor het plan tot vermogensaanwasdeling, dat de vakcentrales hebben gelanceerd. Dit alles zou belangrijk eenvoudiger worden, indien de werkgevers zouden worden verplicht speciaal voor de lagere inkomensgroepen een bepaald percentage bij te storten.

Langs deze weg zouden ook de ernstige nadelen, die vele werknemers thans als gevolg van structurele en conjuncturele invloeden hebben ondervonden, kunnen worden geëlimineerd. Bij een eventueel faillissement of een liquidatie bestaat er geen enkele zekerheid ten aanzien van de bedragen, die ten gunste van de werknemers in het desbetreffende bedrijf zijn geïnvesteerd. Die zekerheid zou wél aanwezig zijn, indien de gelden in een onafhankelijk fonds waren gestort.

Bestedingsrem

Vervolgens nog enkele opmerkingen over de bezitsvorming op basis van tevoren opgestelde spelregels, maar bezien uit een andere hoek. Zoals hierboven reeds is aangeduid, blijven de consumptieve bestedingen, vooral in de huidige situatie, beneden het peil van de beschikbare middelen. Hieruit blijkt, dat bij een teruglopende con-

(I.M.)

BELEG INTERNATIONALAAL

BELEG INTERNATIONALAAL

BELEG IN **Interunie**

BELEG INTERNATIONALAAL

BELEG INTERNATIONALAAL

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

unctuur — maar het geldt ook voor de hoogconjunctuur — het bestedingspatroon van de consument niet of zeer moeilijk te beïnvloeden is. Bestaat er een voorgeschreven spaarsysteem, dan zullen irrationele angstgevoelens de bestedingsimpulsen waarschijnlijk niet remmen. Een stukje eigen bezit — al is dit nog zo klein — kan de met werkloosheid bedreigde mens een gevoel van zekerheid geven. In dat geval zou de bestedingsrem niet zo hard worden aangetrokken als we nu beleven. Zelfs is het twijfelachtig, of de door de overheid gecreëerde openbare werken in de huidige situatie een bestedingsimpuls van betekenis kunnen bewerkstelligen.

In onze samenleving hebben wij onlangs een pressiegroep zien optreden die om een geheel nieuwe structuurwijziging in de bezitsvorming heeft gevraagd. Ik doel hiermede op de huisartsen. Deze groep verlangt niet alleen een ruimere mogelijkheid tot bezitsvorming, maar eist bovendien een oudedagsvoorziening die uitgaat boven de reeds bestaande A.O.W.-regeling. Wij willen de vraag naar de gerechtigdheid van deze eisen in het midden laten, maar wel de vraag opwerpen of dan niet alle vrije beroepen, inclusief de kleine zelfstandigen, met soortgelijke verlangens zouden kunnen komen. Al moet worden opgemerkt, dat de laatstgenoemde categorieën niet zoveel kracht achter hun eisen kunnen zetten als de huisartsen, vast staat dat het streven naar bezitsvorming voor alle groeperingen steeds belangrijker wordt.

Uit het oogpunt van de sociale rechtvaardigheid lijkt het van groot belang, dat de gevolgen van de inflatie zo gelijkmatig mogelijk over de verschillende groeperingen van de samenleving worden verdeeld. In dit verband valt het op, dat de overheid alleen al door het progressieve belastingstelsel veel minder onder de geldwaardedaling heeft te lijden dan de particuliere sector. Volgens mijn plan dient ook de overheid via het heffingpercentage van het nationaal inkomen tot het Nationaal Beleggingsfonds bij te dragen. Zou zij ten volle over de participatiebewijzen kunnen beschikken, dan zou de geschetste ongelijkheid bij de verzilvering daarvan niet worden rechtgetrokken. Er zou wel een mogelijkheid tot nivellering ontstaan, indien op grondslag van een bepaalde sleutel een deel van de door de overheid gestorte bedragen zou worden verdeeld onder de groeperingen, die het zwaarst van de inflatie hebben te lijden.

Op het gevaar af teveel in herhaling te vervallen, zou ik ten slotte nog eens op de volgende punten willen wijzen:

1. door oprichting van een Nationaal Beleggingsfonds wordt een begin gemaakt met de bezitsvorming onder brede lagen van de bevolking;

2. dat fonds biedt de mogelijkheid vanuit een centraal punt een groeipolitiek te voeren met een directe uitwerking op de bestedingen en de gesties van de reeds bestaande instellingen op dit gebied te coördineren;

3. het fonds maakt op den duur een op deskundigheid gebaseerde medezeggenschap mogelijk;

4. het fonds kan er belangrijk toe bijdragen uit de loonpolitiek voortvloeiende schadelijke storingen te vermijden;

5. het fonds biedt de mogelijkheid via een centraal inkomens- en prijsbeleid een werkelijk sociaal evenwicht tot stand te brengen.

Vijf vliegen in één klap. Het lijkt mij de moeite van een nadere overweging waard.

Amsterdam.

Dr. E. J. ISIDOR.

E.-S.B. 17-5-1967

Schiphol in cijfers

HET C.B.S. heeft de opening van het nieuwe Schiphol enige luister bijgezet door met een aardig uitgevoerd boekje aan de dag te treden dat wat cijfermateriaal geeft over de ontwikkeling van de wereldluchtvaart en de plaats welke Schiphol daarin inneemt¹⁾. Wij zijn zo vrij geweest hieruit de navolgende gegevens over te nemen.

De wereldluchtvaart van 1929-1966

(alle cijfers in mln.) a)

Jaar	Vliegtuig-km	Passagiers	Passagiers-km	Vracht/tonkm	Post/tonkm
1929	90	.	210	.	.
1936	230	.	1.280	.	.
1946	940	18	16.000	120	100
1951	1.620	42	35.000	920	230
1956	2.540	77	71.000	1.500	400
1961	3.120	111	117.000	2.480	720
1966	4.410	202	227.000	6.100	1.510

a) Cijfers excl. direct transitio.

Schiphol temidden van de belangrijkste Westeuropese luchthavens in 1965 a)

Luchthavens	Aantal passagiers (in mln.)	Luchthavens	Vracht (× 1.000 ton)
Londen	11,9	Londen	204
Parijs	6,3	Parijs	120
Frankfort	4,4	Frankfort	103
Rome	3,3		
Berlijn	3,2		
Kopenhagen	3,1	Amsterdam	82
Amsterdam	2,4	Le Touquet (1964)	55
		Kopenhagen	55
		Rome	39
Zürich	2,2	Brussel	38
Madrid	2,1	Zürich	37
Palma	2,0	Milaan	37

a) Cijfers excl. direct transitio.

Verkeer en vervoer op Schiphol, 1945-1966

Jaar	Aantal vliegtuigbewegingen (× 1.000)		Aantal passagiers (× 1.000)	Vracht (× 1.000 ton)	Post (× 1.000 ton)
	totaal	w.v. commercieel			
1945	4	1	10	0	0,1
1946	38	23	348	3	1,2
1947	54	25	305	5	1,8
1948	54	28	344	6	2,1
1949	54	26	360	8	2,5
1950	45	24	383	12	2,6
1951	45	28	473	15	2,9
1952	53	29	485	16	3,1
1953	52	30	569	18	3,2
1954	55	32	617	22	3,2
1955	53	34	742	24	3,5
1956	63	38	844	28	3,4
1957	71	39	923	29	3,4
1958	73	41	973	31	3,5
1959	69	44	1.135	39	4,4
1960	90	51	1.429	46	4,9
1961	82	53	1.508	53	5,2
1962	70	53	1.674	57	5,6
1963	73	55	1.824	58	5,7
1964	81	58	2.142	69	6,0
1965	87	63	2.538	92	6,5
1966	97	69	2.909	105	6,9

¹⁾ Schiphol 67, een fase in een groeiproces. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1967, f. 3.

Modern Italië

Enige facetten van de economische ontwikkeling *

Over de economische ontwikkeling van Italië wordt in Nederland maar weinig geschreven. In dit artikel worden daarom enige van de belangrijkste facetten belicht. De schrijvers willen een indruk geven van de industrialisatie, de ontwikkeling van het nationaal inkomen, regionale verschillen, inflatie, glijdende loonschaal, werkloosheid en de Staat als ondernemer.

ITALIË heeft nog maar vrij kort zijn nationale eenheid. Het hoeft dus niet erg te verwonderen dat het ook als industriële natie een kort verleden heeft. Een enkele blik op de hoofdlijnen van de politieke geschiedenis kan dit beseft steunen.

Ruim een eeuw geleden, in 1859, begon Victor Emanuel II, Koning van Sardinië (en Piëmont), samen met Frankrijk een oorlog tegen Oostenrijk waardoor hij al gauw een groot stuk van Noord-Italië kon annexeren. Gedwongen door Garibaldi's snelle acties moest hij kort daarna het Koninkrijk der twee Siciliën (Sicilië en Napels met Zuid-Italië) hierbij voegen, alsmede een groot deel van de Pauselijke Staat. In 1861 was dan ook bijna heel het Apennijnse schiereiland tot één Staat versmolten; alleen Venetië werd pas in 1866 op Oostenrijk veroverd en Rome in 1870 op de Paus. Na de eerste wereldoorlog kwamen Zuid-Tirol en Triëst in Italiaanse handen.

Het constitutioneel democratische regime genoot slechts een zeer matig aanzien. Bloed en geld kostten de pogingen om tot een Italiaans imperium te komen — zonder succes in Abessinië, met enige vrucht tegen Turkije bij de verovering van Libye. Van 1922 tot 1945 betekende Mussolini's fascistische bewind een nieuwe poging om door militaire actie tot nationale grandeur te komen.

Van juli 1943 (de Geallieerde landing op Sicilië) tot mei 1945 werd op Italiaans grondgebied gevochten, en in ernstige mate verwoest kwam Italië uit de tweede wereldoorlog. Het herstel en de snelle ontwikkeling na 1945 wordt wel één van de economische wonderen genoemd ¹⁾. Mogelijk heeft de geschiedenis van de afgelopen eeuw ertoe bijgedragen om nu de nationale grootheid meer dan in militaire avonturen te zoeken in een economische ontwikkeling van het eigen land.

Italië is met 51 mln. inwoners één van Nederlands grootste deelgenoten in de E.E.G., doch tot nu toe is hier over dit land maar weinig informatie verspreid. Het is daarom onze bedoeling iets van de belangrijkste feiten en ontwikkelingen op economisch gebied te schetsen.

Regionale verschillen

De grote regionale verschillen in economische ontwikkeling worden algemeen gezien als karakteristiek. Men spreekt veelal van een dualistische volkshuishouding en plaatst dan Italië bezuiden Rome tegenover het industrieel ontwikkelde Noorden. Natuurlijk is er echter geen

duidelijke grens tussen twee gebieden, in die zin dat aan beide zijden een intern volkomen homogeen gebied zou liggen. Zo heeft bijv. het Noordwesten met de zgn. industriële driehoek Milaan-Turijn-Genova een hogere levensstandaard dan Centraal Italië dat eveneens bij het Noorden wordt gerekend ²⁾. Ook in het Zuiden zijn er heel wat verschillen in industrialisatie en in loonniveau.

De loonverschillen hebben hun institutionele erkenning gevonden in nationale overeenkomsten tussen de centrale vak- en werkgeversverbonden. Het land is namelijk verdeeld in zeven loonzones, die voor alle c.a.o.'s gelden. De minimum contractlonen in de bedrijfstakken leveren hierdoor automatisch verschillen op van ca. 20 pCt. tussen hoogste en laagste loonzone. Vóór 1961 waren er zelfs nog dertien loonzones; er is een ontwikkeling in de richting van minder verschillen in loon tussen de landsdelen.

Het best zijn de regionale verschillen te zien aan de regionale inkomens per hoofd van de bevolking: in 1963 bedroeg dit in het Noordwesten 1.135.000 lire, in Noord-oost en Centraal Italië 799.000 lire en in het Zuiden 580.000 lire (één lira is ca. 0,6 cent). Een vrij goede maatstaf voor de industriële ontwikkeling is te vinden in het aandeel dat de door de industrie toegevoegde waarde heeft in het regionale produkt. In 1964 was dit 31 pCt. in het Zuiden en 52 pCt. in het Noorden (alle grootheden bruto).

* Vele gegevens vermeld in dit artikel werden gevonden bij een onderzoek voor de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, in samenwerking met het Instituut voor Economisch Onderzoek van de Rijksuniversiteit te Groningen. Onder leiding van wijlen Prof. Dr. J. L. Meij werd dit onderzoek verricht door wijlen Dr. H. G. Werkema en de schrijvers van dit artikel.

¹⁾ J. Hennessy, V. Lutz, G. Scimone: *Economic „Miracles”*, published for the Institute of Economic Affairs by Andre Deutsch, Londen 1964; hierin behandelt Scimone de Italiaanse ontwikkeling. Een vollediger overzicht van de stand van zaken in Italië geeft echter Vera Lutz: *Italy, A Study in Economic Development*, Oxford University Press, Londen 1962. Als bronnen voor niet Italiaans sprekenden noemen wij verder nog E. Tosco over economische politiek in E. S. Kirschen and ass.: *Economic Policy in Our Time*, North-Holland Publishing Company, Amsterdam 1964; voorts de *Economic Surveys* over Italië van de O.E.S.O.

²⁾ Het onderscheid Noord-Zuid heeft ook in de statistische beschrijving van het land zijn plaats gevonden. Daarnaast is nog in gebruik een verdeling in drie territoria: I. het Noordwesten, II. het Noordoosten plus Centraal Italië, III. het Zuiden van Italië met de eilanden.

(I. M.)

Risicospreiding en deskundig beheer: aandelen

Overheidsdeelname in het bedrijfsleven

Ook tijdens de eenwording van Italië was er al een verschil in ontwikkeling tussen Noord en Zuid; reeds in 1906 werden belastingfaciliteiten gegeven bij vestiging van bedrijven in het Zuiden. Echter, pas na de tweede wereldoorlog werd het probleem van de economische eenwording op grote schaal aangepakt. In 1950 werd hiertoe een fonds voor het zuiden opgericht: de „Cassa per il Mezzogiorno”, met een budget van ca. f. 6 mrd. voor een periode van 10 jaar. Het fonds financierde verbeteringen van de infrastructuur en stimuleerde particuliere initiatieven, o.a. door subsidies.

De invloed van de overheid in economie^{cs} blijkt ook uit de ontwikkeling van de staatsondernemingen. Deze zijn voornamelijk in twee machtsconcentraties samengevat: IRI en ENI. IRI (Istituto per la Ricostruzione Industriale: Instituut voor industrieel herstel) werd in 1933 opgericht om enige banken en hun industriële dochters voor ondergang te behoeden. IRI nam het beheer op zich van deze door de Staat overgenomen maatschappijen. Na de oorlog werd ongeveer de helft van de investeringen van de groep in geheel nieuwe ondernemingen gestoken. De activiteiten worden gecoördineerd met behulp van zes dochters, die elk weer houdstermaatschappij zijn van de ondernemingen in één bepaalde sector. Daarnaast neemt IRI deel in particuliere ondernemingen. Dal Pane schat IRI's aandelenbezit op 44 pCt. van het totale Italiaanse aandelenvermogen ³⁾. Misschien is dit wat overdreven, maar de groep heeft dan toch maar ca. 25 pCt. van het bankwezen in handen, ongeveer 20 pCt. van de scheepvaart, 75 pCt. van de scheepsbouw, 55 pCt. van de staalproductie en 15 pCt. van de metaalverwerkende industrie; verder het hele telefoonnet, radio en televisie, een deel van de elektronische industrie en het leeuwedeel van de luchtvaart. Het totale aantal werknemers van IRI bedraagt ongeveer 280.000 ⁴⁾.

Een tweede machtsconcentratie is te vinden bij de ENI (Ente Nazionale Idrocarburi: de nationale stichting voor koolwaterstoffen). Deze groep werd in 1953 gesticht om alle activiteiten van overheidsondernemingen bij gas- en oliewinning en raffinage te bundelen. ENI neemt nu een kwart van de olieraffinage in Italië voor zijn rekening. Onder Mattei kreeg ENI ook in het buitenland een vrij grote bekendheid door zijn sterke expansie, maar ook door de aankoop van Russische olie. ENI heeft ca. 50.000 werknemers, waarvan ongeveer 20.000 in het buitenland.

In 1962 werden vrijwel alle elektrische centrales ⁵⁾ genationaliseerd en in een aparte groep ondergebracht (ENEL: Ente delle Imprese Elettriche). Ook de IRI-centrales, met ca. een kwart van de nationale capaciteit, werden hierbij getrokken. Verder zijn in staatshanden o.a. de tabaksindustrie (een staatsmonopolie), de spoorwegen, de posten en ook nog enige kleinere groepen, zoals de Breda-groep (werktuigbouw). Al deze groepen en ondernemingen ressorteren uiteindelijk onder een apart Ministerie voor Staatsdeelname.

IRI en ENI worden samen met de Cassa per il Mezzo-

giorno gebruikt als werktuig voor de ontwikkeling van het zuiden. Sinds 1957 zijn de beide groepen verplicht om tenminste 40 pCt. van hun investeringen in het Zuiden te doen. Tussen 1960 en 1963 stichtte IRI hoogovens met een staalfabriek in Taranto (Apulië), terwijl ENI raffinaderijen bouwde op Sicilië.

Om ook het particuliere bedrijfsleven te activeren zijn er sinds 1947 belastingfaciliteiten bij vestiging en bij uitbreiding. Mede hierdoor zijn in het Zuiden enige belangrijke industriële vestigingen tot stand gekomen. Zo bouwde Montecatini een chemische fabriek met daarbij een nieuwe haven in Brindisi.

Prijsontwikkeling, vakbonden en werkloosheid

Een ramp voor gepensioneerden, verzekerden en particuliere beleggers in obligaties is de prijsontwikkeling geweest gedurende de laatste wereldoorlog en de eerste jaren daarna, vooral 1946 en 1947. De kosten van levensonderhoud waren in 1948 bijna tot het vijftigvoudige van het vooroorlogse prijsniveau gestegen en in 1964 tot meer dan het tachtigvoudige. Het is begrijpelijk dat in dit klimaat het levensverzekeringbedrijf in zijn groei werd geremd. Een ander gevolg van de zo volledig ontremde prijsontwikkeling was de behoefte aan een mechanisme om de lonen automatisch op een draaglijk peil te houden. De glijdende loonschaal bood een oplossing. Het systeem werkt zo, dat een aparte vergoeding (indennità di contingenza) aan de werknemers wordt gegeven voor de stijging van de kosten van levensonderhoud. Deze vergoeding lag in 1964 voor de best betaalde handarbeiders in de orde van grootte van 450 lire per dag ⁶⁾. De glijdende loonschaal maakt een al te veelvuldige aanpassing van de c.a.o.'s overbodig en deze worden dan ook grotendeels voor twee tot drie jaren afgesloten tussen de werkgeversorganisaties en de vakverenigingen.

De vakverenigingen zijn voornamelijk verenigd in drie grote nationale verbonden. Hiervan is nog steeds de CGIL (Confederazione Generale del Lavoro), geleid door communisten en Nenni-socialisten, de machtigste met ca. 3 mln. leden. Op de tweede plaats komt de katholieke CISL (Confederazione Italiana Sindacati Lavoratori) met ca. 2 mln. leden en op de derde plaats de met de gematigde sociaal-democratische partij van Saragat verwante UIL (Unione Italiana del Lavoro) met ongeveer 600.000 leden. De laatste twee vakverbonden werden gevormd in 1950, na afsplitsingen van de CGIL twee jaar

³⁾ L. Dal Pane: „Les transformations des structures économiques de l'Italie unifiée”, in *Revue Economique*, no. 3 + no. 5, mei + september 1965, blz. 698.

⁴⁾ Een aardig overzicht van het IRI-rijk wordt gegeven door S. B. Clough: *The Economic History of Modern Italy*, Columbia University Press, New York en Londen 1964, blz. 336.

⁵⁾ Vermeldenswaard is het grote aandeel van de waterkrachtcentrales in de elektriciteitsvoorziening: in 1960 ruim 80 pCt. en in 1964 nog steeds iets meer dan de helft.

⁶⁾ Zie ook I. F. Mariani: „La revisione della scala mobile dei salari” in *Rassegna di Statistiche del Lavoro*, Rome, januari-februari 1957.

(I. M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

tevoeren. UIL heeft in het Noorden in sommige fabrieken en met name bij Fiat een vrij wat belangrijker positie dan men zou verwachten op grond van de ledentallen. Bij verkiezingen voor de ondernemingsraad van Fiat in 1961 kregen de kandidaten van UIL met 41 pCt. de meeste stemmen. Merkwaardig is dat de bond voor de verwerving van die plaats waarschijnlijk werd gesteund door de directie. Ook Amerikaanse vakverbonden zouden UIL financieel hebben gesteund. Even waarschijnlijk is dat ook de andere vakverbonden steun van buiten krijgen ⁷⁾.

De zwakke financiële positie van de vakbonden was niet bevorderlijk voor een fors optreden. Ook de chronische werkloosheid matigde de eisen. In 1954 was er nog een werkloosheid van 1,7 mln. manjaar, oftewel 8,8 pCt. van de beroepsbevolking. In 1961 was dit percentage gedaald tot 3,5 en in 1964 zelfs tot 2,8 ⁸⁾ (vergelijk de toestand in Nederland met 1,8 pCt. in 1954 en 0,7 pCt. in 1964). Nu is het mogelijk dat deze cijfers van het Italiaanse Instituut voor de Statistiek (ISTAT) niet geheel correct zijn, maar in elk geval is er een zeer duidelijke tendens naar volledige werkgelegenheid te zien. Naast de open werkloosheid is er echter ook nog een zekere mate van verborgen werkloosheid. Deze is voornamelijk te vinden in de landbouw ⁹⁾.

De werkloosheid in al haar vormen heeft geleid tot een grote emigratie. In de afgelopen eeuw emigreerden ongeveer 25 mln. mensen, en daarvan twee op de drie voorgoed. In 1964 werkten ongeveer 430.000 Italiaanse burgers in het buitenland (in 1962 zelfs nog zo'n 530.000). Hiervan hadden ca. 350.000 werk in Europa, waarvan weer ongeveer de helft in Zwitserland. Daarnaast was er nog een belangrijke migratie binnen Italië: vanuit het Zuiden, waar de werkloosheid het ergste was, trokken vele mensen naar Noord-Italië. Door Clough wordt deze tussen 1945 en 1961 op ongeveer 1,5 mln. mensen geschat ¹⁰⁾.

Overigens is er nog wel iets gedaan voor de kleinste boeren en de landarbeiders. Omstreeks 1950 vond een landhervorming plaats, waarbij ca. 800.000 ha aan hen werd overgedragen ¹¹⁾ voor ongeveer tweederde van de kostprijs. Toch werd het agrarische bevolkingsdeel kleiner. In 1951 werkte nog 42,5 pCt. van de beroepsbevolking in de landbouw en in 1961 nog maar 28,3 pCt.

Loonbeweging

De werkloosheid — open en verborgen — en de zwakke financiën van de vakverenigingen leidden tot matige loonstijgingen: in de nijverheid (industria) stegen de feitelijk verdiende bruto lonen van de handarbeiders van 1951 tot 1961 gemiddeld met 4,7 pCt. tegen een gemiddelde stijging van de produktiviteit met 5,4 pCt. ¹²⁾. De groothandelsprijzen voor industriële goederen daalden in deze periode gemiddeld met 1,1 pCt. per jaar en de prijzen van industriële exportgoederen daalden zelfs nog sneller: van 1953 tot 1963 met ca. 20 pCt. In 1962 vond hier echter een forse loonstijging plaats van 15 pCt., in 1963 zelfs van 17,8 pCt. en in 1964 nog eens 11,7 pCt. Er was dus een drie jaren durende loonexplosie met een gemiddelde loonstijging (bruto verdiende lonen) van 14,8 pCt. per

jaar. Men vergelijk hiermee de slechts één jaar durende loonexplosie in Nederland van 1964 met een stijging der lonen in de nijverheid van eveneens 14,8 pCt.

De winsten stegen van 1951 tot 1964 tot meer dan het dubbele ¹³⁾ en de investeringen per hoofd van de beroepsbevolking groeiden in deze periode ternauwernood minder hard. Gedurende de Italiaanse loonexplosie van 1962-1964 daalden beide grootheden echter weer enigszins.

Volgens E.E.G.-gegevens lagen de loonkosten (per manuur) in de be- en verwerkende industrie in 1963 dan ook bepaald op Europees peil, en dichterbij het Belgische en Franse dan bij het (lage) Nederlandse niveau ¹⁴⁾. Hierbij bedenke men echter dat de sociale lasten in Italië een zeer groot deel van de loonkosten uitmaken en aanmerkelijk hoger zijn dan in Nederland (circa anderhalf maal zo hoog).

A LLES overziende komen we tot de conclusie dat Italië — nog maar vrij kort geleden begonnen aan zijn industriële ontwikkeling — een zodanige economische groei heeft doorgemaakt dat de structurele werkloosheid hard bezig is te verdwijnen. Het is een kapitalistisch land, maar toch heeft de overheid een grote sector van de volkshuishouding in handen. Zij gebruikt deze sector mede om door investeringen in de infrastructuur en in de industrie de welvaart van het achtergebleven Zuiden tot een landelijk niveau omhoog te brengen. Het verschijnsel van de Italiaanse gastarbeiders zal dan ook waarschijnlijk vrij gauw tot het verleden behoren en de economische betrekkingen van ons land met Italië zullen door de verder stijgende welvaart snel belangrijker worden ¹⁵⁾.

Groningen.
Instituut voor Economisch Onderzoek.

P. G. DEKKER.
J. C. REUIJL.

⁷⁾ M. Edelman, R. W. Fleming: *The Politics of Wage-Price Decisions: A Four-Country Analysis*, University of Illinois Press, Urbana 1965; speciaal blz. 13 en 41-43. Een uitgebreider doch minder kritisch overzicht van de geschiedenis van de Italiaanse vakverenigingen kan men vinden in D. L. Horowitz: *The Italian Labor Movement*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1963.

⁸⁾ *Annuario Statistico Italiano*, Istituto Centrale di Statistica, Rome.

⁹⁾ Cf. P. Saraceno: *L'Italia verso la piena occupazione*, Feltrinelli, Milaan 1963. Saraceno verwacht dat tegen 1975 volledige werkgelegenheid zal zijn bereikt en dat dan ook de verborgen werkloosheid zal zijn opgeheven (blz. 219). Tosco schat de omvang van deze verborgen werkloosheid voor 1949 op 4 mln. en voor 1960 nog op 3 mln. (Kirschen and ass., op. cit., blz. 138 e.v.).

¹⁰⁾ Clough, op. cit., blz. 420, noot 25.

¹¹⁾ Kirschen and ass., op. cit., blz. 158. Cijfers stemmen echter zelden geheel overeen: Clough noemt slechts 100.000 ha (op. cit., blz. 310).

¹²⁾ Volgens gegevens van het Italiaanse Ministerie van Arbeid (lonen) en ISTAT.

¹³⁾ Naar onze berekening uit de jaarverslagen van de Banca d'Italia.

¹⁴⁾ E.E.G.: *Verslag van de ontwikkeling van de sociale toestand in de Gemeenschap in 1963*, blz. 129 (voorlopige editie).

¹⁵⁾ Onze uitvoer naar Italië was in 1966 met f. 1,1 mrd. ongeveer de helft van de uitvoer naar Frankrijk en ca. een derde van die naar de B.L.E.U. (Maandschrift C.B.S.).

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

De betekenis van een vastrechtstarief en van prijsdiscriminatie voor de ziekenhuisdienstverlening

IN *E.-S.B.* van 15 februari 1967 treft men een betoog aan van de heer Hoornstra¹⁾, waarin wordt bepleit voor de tariefbepaling van ziekenhuisdiensten de marginale kosten tot uitgangspunt te kiezen. „Een prijsvorming op basis van de marginale kosten”, aldus besluit schrijver, „en een prijsdifferentiatie door middel van een vastrecht zal het ziekenhuiswezen zeer zeker ten goede komen”.

Omdat de kosten en kostenstijgingen van de ziekenhuisdienstverlening op het ogenblik grote belangstelling onder vinden, verdient het aanbeveling bij de, in het citaat genoemde, grondslagen van het betoog stil te staan om ons af te vragen welke betekenis er voor de ziekenhuisdienstverlening aan mag worden toegekend.

Door sommige economen en in het bijzonder door hen die zich met de welvaartstheorie bezighouden wordt wel betoogd, dat het uit een oogpunt van welvaartsmaximalisering aanbeveling verdient voor de prijsstelling van openbare nutsbedrijven de grenskosten tot uitgangspunt te kiezen. Indien, zo wordt gesteld, de prijs van het produkt of de dienst gelijk is aan de grenskosten wordt in die prijs de alternatieve toepassingsmogelijkheid van het inkomen der consumenten zuiver weergegeven. M.a.w. de behoeftenbevrediging van de consument is optimaal, indien de prijzen van *alle* goederen gelijk zijn aan de marginale produktiekosten. De grenskostenregel als gedragsregel ontleent derhalve zijn betekenis aan de functie, die de prijs in het economisch leven kan vervullen.

Elders²⁾ hebben wij er reeds op gewezen, dat de grenskostenregel in zijn werkingssfeer wordt beperkt door de veronderstelling: „dat het theorema slechts geldt voor het economisch systeem als geheel en dat een statische maatschappij wordt verondersteld³⁾”. Nutsmaximalisatie door toepassing van de grenskostenregel eist voorts, dat er van een ongestoorde werking van het prijsmechanisme kan worden uitgegaan.

Daar in de praktijk van het economisch leven aan bovenstaande voorwaarden niet wordt voldaan⁴⁾ is het in het algemeen niet mogelijk aan de grenskostenregel een grote praktische betekenis voor de verwezenlijking van het gestelde doel — nutsmaximalisatie — toe te kennen.

Het is de heer Hoornstra ook niet om het bereiken van nutsmaximalisatie te doen. „De marginale-kostenregel — zo betoogt schrijver op blz. 191 — kan niet worden aangewend om er een optimale produktie-omvang mee te bereiken, aangezien de prijs niet of nauwelijks van invloed is op de produktieomvang. Het is een andere reden, die ons ertoe doet besluiten de marginale-kostenregel eveneens op het ziekenhuis toe te passen”. De door de schrijver bedoelde andere reden is daarin gelegen, dat hij door een andere tariefstelling een andere verdeling van de lasten wil bereiken en tevens de ziekenhuizen aan meer financiële middelen wil geven. De vraag komt aan op, of het zinvol is de grenskostenregel in het betoog te betrekken. Voor de ziekenhuisdienstverlening is namelijk de functie van de prijs, waarop de werking van de grenskostenregel is gefundeerd, doelbewust buiten werking gesteld, omdat het, althans tot op heden, onaanvaardbaar

wordt geacht die behoeftenbevrediging afhankelijk te stellen van de koopkrachtige vraag van de consumenten.

Moge aan een prijsstelling van ziekenhuisdiensten conform de grenskostenregel, op grond van de genoemde overwegingen, geen praktische betekenis worden toegekend, het stelsel mist ieder fundament wanneer de functie van de prijs niet kan worden vervuld. De betekenis van de grenskostenregel kan met betrekking tot de prijszetting van ziekenhuisdiensten noch worden ontleend aan het streven naar nutsmaximalisatie noch aan zijn praktische bruikbaarheid als grondslag voor een stelsel van prijszetting, waarbij toepassing van prijsdiscriminatie noodzakelijk of wenselijk wordt geacht. Het komt ons dan ook voor, dat een duidelijke relatie tussen de grenskostenregel en een vastrechtstarief niet is aan te geven.

Prijsdiscriminatie versus prijsdifferentiatie

De bereikte conclusie behoeft op zich niet in te houden, dat een vastrechtstelsel niet zinvol kan zijn. Ook zonder de koppeling aan een grenskostenregel kan men de introductie daarvan overwegen, bijv. met het oogmerk de kosten van de overcapaciteit in rekening te brengen aan de afnemers, die voor die overcapaciteit aansprakelijk zijn. Deze redenering is wel gebruikelijk met betrekking tot de tariefzetting van elektriciteitsbedrijven en men komt dan tot prijsdifferentiatie, wel te onderscheiden van prijsdiscriminatie, op grond van een verschil in het moment van afname en/of op grond van een verschil in afgenomen hoeveelheden per categorie van verbruikers.

Wij onderscheiden prijsdiscriminatie van prijsdifferentiatie en wij verstaan onder prijsdiscriminatie het in rekening brengen van verschillende prijzen aan verschillende afnemers of groepen van afnemers, hetzij op grond van een verschil in draagkracht, hetzij op grond van een verschil in nut dat de afnemers van het betrokken goed hebben, bij een gelijke kostprijs van dit goed. Onder prijsdifferentiatie verstaan wij het in rekening brengen van verschillende prijzen aan verschillende afnemers op grond van een verschil in kosten, dat de levering van het betrokken goed met zich brengt, zoals bijv. in het ziekenhuiswezen het geval is met betrekking tot de verschillen in kostprijs van de verpleging in de eerste, tweede of derde klasse.

Daar de mogelijkheid tot doorverkoop van diensten is uitgesloten, zijn o.a. ziekenhuizen en medische beroepsbeoefenaars in staat prijsdiscriminatie toe te passen. De

¹⁾ R. L. Hoornstra: „De tariefbepaling van ziekenhuisdiensten. Een voorstel tot prijsvorming op marginale-kostenbasis en prijsdifferentiatie d.m.v. een vastrechtstelsel” in *E.-S.B.* van 15 februari 1967, blz. 191-193.

²⁾ Dr. L. P. de Jong: *Ziekenhuiskosten en ziekenhuistarief*, Agon-Elsevier, Amsterdam 1967, blz. 63 e.v.

³⁾ Prof. Dr. C. J. Oort: *Het marginale evenwichtsbeginsel als basis voor de prijsvorming in het vervoerswezen; een analyse*, Stichting Verkeerswetenschappelijk Centrum, Rotterdam 1960, blz. 15.

⁴⁾ Men zie hiervoor ook Prof. Dr. P. Hennipman: „Doel-einden en criteria der economische politiek” in: *Theorie van de economische politiek*, Stenfert Kroese 1962, blz. 14.

merkwaardige situatie doet zich voor, dat de ziekenhuizen, althans tot op heden, in het algemeen nog prijsdiscriminatie toepassen, ofschoon zij ook zonder dat te doen een volledige kostendekking kunnen bereiken, terwijl de aan dat (algemene) ziekenhuis verbonden stafspecialisten, als zelfstandige beroepsbeoefenaars, het verschil in draagkracht van hun patiënten benutten om door middel van prijsdiscriminatie te trachten dat inkomen te verwerven, dat naar hun persoonlijk inzicht bij hun ambt en status past.

De prijsdiscriminatie, die in het algemene ziekenhuis i.h.a. nog wordt toegepast, heeft betrekking op de bijkomende verrichtingen, zoals röntgen-, laboratorium- en functie-onderzoekingen enz. Dit gedrag stamt uit de tijd dat het — wegens het ontbreken van een adequaat stelsel van sociale zekerheid — de ziekenhuizen niet mogelijk was op andere wijze een volledige kostendekking te bereiken. De verschillen in klassetarieven, waarop de heer Hoornstra wijst, zijn in beginsel terug te voeren tot verschillen in kosten op grond van een verschillende dienstverlening. De gevolgde methode van tariefzetting door de daartoe bevoegde instantie, waarbij de kostenstijging aan de eerste, tweede en derde klasse verpleegdagen worden toegerekend met behulp van een vaste verrekenfactor, kan tot gevolg hebben, dat ook in de verpleegtarieven elementen van prijsdiscriminatie insluipen.

De algemene regel houdt echter in, dat, gegeven het stringent toegepaste beginsel van volledige kostendekking voor de ziekenhuisdienstverlening, de particulier verzekerden thans i.h.a. een hoger (ziekenhuis)kostendeel betalen dan de verplicht verzekerden en daardoor in feite de ziekenfondsverstrekkingen subsidiëren.

Wat de heer Hoornstra dus in wezen wil is een uitbreiding van het bestaande stelsel van prijsdiscriminatie. De argumenten daartoe meent schrijver te kunnen ontlenen aan de omstandigheid, dat „vele investeringen tot op heden niet tot stand kunnen komen als gevolg van een mogelijke onderbezetting van de aan te schaffen apparatuur”. De schrijver vervolgt met de opmerking: „dat als gevolg van het huidige prijsbeleid in een situatie van onderbezetting dikwijls besloten wordt niet tot aanschaf van apparatuur over te gaan. Dit kan dus in feite een remmende werking hebben op de ontwikkeling van het ziekenhuis”.

Enige kritische opmerkingen zijn hier op hun plaats. Allereerst geldt, dat niet de ontwikkeling van het ziekenhuis op zich primair dient te worden gesteld, doch dat deze ontwikkeling slechts relevant is voor zover het belang van een adequate dienstverlening aan de patiënt dit eist⁵⁾. In dit beeld past op de eerste plaats een voldoende concen-

tratie van verrichtingen in bepaalde centra en een goede taakafbakening tussen de ziekenhuizen onderling. Vervolgens moet worden opgemerkt dat het huidige tariefzettingsbeleid is gebaseerd op gemiddelden, verkregen uit vergelijkingen — tussen de ziekenhuizen — van kostensoorten per kostenplaats. In de tariefvaststelling worden derhalve de invloeden van een technische ontwikkeling, van een groei van het medisch kennen en kunnen en van een onderbezetting — indien zich geen ernstige afwijkingen van het empirisch vastgestelde gemiddelde voordoen — verdisconteerd. Criteria waaraan de doelmatigheid van het handelen met meer precisie, bijv. per kostendrager, kan worden getoetst, zijn in het huidige tariefzettingsbeleid niet aanwezig. Binnen het kader van de huidige tariefzetting is het voor de ziekenhuizen dan ook op relatief gemakkelijke wijze mogelijk een volledige dekking van de offers (inclusief die uit hoofde van afschrijving en onderbezetting) te verkrijgen.

Het is niet mogelijk anders te concluderen dan dat de heer Hoornstra (door prijsdiscriminatie) dekking wil verkrijgen van die offers, waarvan binnen het gegeven kader van tariefzetting geen dekking te verkrijgen is. Gegeven de aanwezige mogelijkheden tot het effectueren van gewenste investeringen en het verkrijgen van een volledige kostendekking, zijn argumenten voor een verdergaande prijsdiscriminatie echter niet te ontlenen aan de door de heer Hoornstra opgesomde argumenten.

Ziekenhuiskosten: een sociaal-economisch probleem

Men kan ons tegenwerpen, dat de gedane voorstellen niet moeten worden gezien in het licht van het thans gangbare stelsel van tariefzetting, doch er vooral op gericht zijn de voortgaande kostenstijgingen van de ziekenhuisdienstverlening op een zodanige wijze op te vangen, dat een volledige kostendekking en het behoud van het particulier initiatief, voor de toekomst wordt zeker gesteld. Zonder twijfel wordt op deze wijze een belangrijke vraag aan de orde gesteld. Deze vraag kan echter in een bedrijfseconomische beschouwingwijze niet worden beantwoord.

Het vraagstuk van de kostendekking van de ziekenhuisdienstverlening is niet op de eerste plaats een privaateconomisch vraagstuk, doch wel een sociaal-economisch probleem. Indien men de betekenis van prijsdiscriminatie voor de ziekenhuisdienstverlening wil nagaan, moet men zich afvragen, of het uit overwegingen van maatschappelijke draagkracht doelmatig en geoorloofd is de stijgende kosten van de ziekenhuisdienstverlening af te wentelen op een bepaalde groep van potentiële vragers, nl. de meest draagkrachtigen. In tegenstelling tot het normale geval van prijsdiscriminatie (waartoe ook de prijsdiscriminatie van de zelfstandige, medische beroepsbeoefenaars moet worden gerekend) is er dan sprake van een economisch-politiek vraagstuk, waarbij moet worden afgewogen, of men aan het toepassen van prijsdiscriminatie de voorkeur dient te geven boven bijv. een subsidie van de ziekenfondsen uit de algemene middelen.

Recente ontwikkelingen tonen overigens aan, dat de introductie van het draagkrachtbeginsel met betrekking tot de kosten van de ziekenhuisdienstverlening ook zonder prijsdiscriminatie mogelijk is. Zo heeft de nu afgetreden

⁵⁾ Men zie hiervoor ook E. B. M. Dillmann: „De gezondheidszorg in Nederland anno 1967” in *E.-S.B.* van 4 januari 1967, blz. 19-22.

**Met „E.-S.B.”
een beter
economisch-politiek
inzicht**

Minister van Sociale Zaken, Dr. Veldkamp, medio maart 1967 bij de Tweede Kamer een nota van wijziging ingediend op de Algemene Wet Zware Geneeskundige Risico's (A.W.Z.). Dit wijzigingsvoorstel houdt o.m. in, de kosten van de ziekenhuisdienstverlening vanaf de eerste dag voor rekening van de A.W.Z. te brengen en voorts alle Nederlanders binnen de werkingssfeer van deze wet te doen vallen, waarbij een premie van 3 pCt. van het inkomen (tot een bepaald plafond) moet worden betaald. De premiebijdrage houdt in feite in, dat naar de hoogte van het inkomen moet worden betaald voor de kosten van de A.W.Z.

Wij gaan voorbij aan de feitelijke moeilijkheden, die voor ziekenhuizen en zelfstandige medische specialisten aan de uitvoering van deze voorstellen verbonden zijn en constateren slechts, dat deze ontwikkeling geheel past in ons betoog, dat de kosten van de ziekenhuisdienstverlening op de eerste plaats een sociaal-economisch probleem vormen.

Ook de betekenis van een vastrechtstarief moet naar onze mening worden ontleend aan de functie, die dit tarief in het maatschappelijk leven kan vervullen. Het is in dit verband van belang vast te stellen dat het premieomslagstelsel, dat in wezen thans reeds ligt opgesloten in de verplichte zowel als de particuliere verzekering, in die zin reeds een vastrechtstarief inhoudt, dat nagenoeg iedere Nederlander — iedere potentiële afnemer — zijn aandeel draagt in de kosten van de ziekenhuisdienstverlening, inclusief die uit hoofde van een overcapaciteit. Deze bijdrage in een andere vorm, bijv. deels via een vastrechtnota en deels via een suppletoire nota, aan de afnemers in rekening brengen biedt geen voordelen; het declareren in twee gedeelten kan alleen maar extra kosten met zich brengen.

IN bovenstaand betoog hebben wij de betekenis van de voorstellen van de heer Hoornstra nader onderzocht en vastgesteld, dat het zowel op theoretische als praktische gronden geen aanbeveling verdient een vastrechtstarief, gekoppeld aan prijsdiscriminatie, voor de ziekenhuisdienstverlening in te voeren. De kern van ons bezwaar ligt opgesloten in de omstandigheid, dat ten onrechte aan een sociaal-economische benadering van de problematiek is voorbijgegaan. Het is niet uitgesloten, dat dit laatste doelbewust is geschied, gegeven de betekenis die door de schrijver van het artikel aan het particulier initiatief wordt toegekend. De kostenstijgingen, mede als gevolg van de vele onderbezettingsverliezen, hebben tot gevolg — aldus de heer Hoornstra — „dat de patiënt (c.q. het ziekenfonds) geconfronteerd wordt met tarieven, die de financiële draagkracht overtreffen. Een en ander zal tot gevolg hebben, dat de overheid zich genoodzaakt zal zien in te grijpen door bijv. de ziekenhuizen te gaan subsidiëren uit de algemene middelen. Het behoeft geen betoog, dat het particuliere karakter van het ziekenhuis in geval van overheidssubsidies ernstig zal worden aangetast. Mede gezien de ontwikkeling van het ziekenhuiswezen uit de particuliere sfeer is dit ongewenst” (blz. 192). Op blz. 193 wordt vervolgens gesteld: „De overheid heeft namelijk de mogelijkheid een bijdrage in de vorm van een vastrecht van iedere Nederlander te vorderen. Dit laatste gaat ons echter te ver. Het particuliere ziekenhuis biedt namelijk vele voordelen ten opzichte van het overheidsziekenhuis. Bovendien is in het voorgaande het vastrechtstelsel o.a. aanbevolen om het particuliere karakter van het ziekenhuis zoveel mogelijk te handhaven”.

Wij hebben reeds vastgesteld, dat het in het citaat genoemde vastrecht in wezen reeds van nagenoeg iedere Nederlander gevorderd wordt en dat het op die grond niet nodig is naar een andere tariefvorm uit te zien. Ook kan worden vastgesteld, dat — gegeven het bestaande stelsel van sociale zekerheid en de gegeven methode van tariefzetting — het particuliere ziekenhuis alle kansen geboden wordt een adequaat niveau van ziekenhuisdienstverlening te effectueren. Verdergaande kostenstijgingen ten slotte — zo hebben we betoogd — behoeven niet noodzakelijk te voeren naar een subsidiëring van de ziekenhuisdienstverlening, doch kunnen — gegeven een voldoende maatschappelijke draagkracht en het bestaande stelsel van economische orde — doelmatiger worden bestreden door een subsidiëring van de ziekenfondsen of door wettelijke regelingen, waarin met de persoonlijke draagkracht wordt rekening gehouden. Dit alles is dus mogelijk zonder de betekenis van het particulier initiatief ook maar enigermate te bedreigen.

Een beroep op de betekenis van het particulier initiatief is dan ook alleen op zijn plaats, wanneer men erin slaagt aan te tonen dat dit particulier initiatief ook thans nog een wezenlijke functie vervult. Vóór de totstandkoming van een adequaat stelsel van sociale zekerheid waren het religieuze orden en particuliere instellingen van weldadigheid, die zich over de zieken ontfermden, omdat deze zieken op andere wijze geen hulp werd geboden. De functie van het particulier initiatief in zo'n situatie is duidelijk.

Het is heel wat moeilijker laatstbedoelde functie vandaag duidelijk te funderen. Het is met name zeker niet zo, dat het particuliere ziekenhuis in geneeskundig opzicht en uit het oogpunt van geestelijke zorg voor de patiënt vele voordelen biedt ten opzichte van het overheidsziekenhuis. Deze voordelen zijn van relatieve betekenis en hebben betrekking op sfeerbepaling enz. In beide categorieën van ziekenhuizen zet men zich geheel in om de patiënt een integrale zorg te verschaffen. Het zou ons te ver voeren de bestaansgronden, zowel van historische als van actuele aard, van de particuliere en overheidsziekenhuizen in dit artikel te bespreken.

Wij beperken ons tot de vraagstelling, welke voordelen in economisch opzicht t.o.v. een genationaliseerd ziekenhuiswezen aan het particuliere ziekenhuiswezen mogen worden toegekend. Gegeven het bestaande stelsel van sociale zekerheid en de vigerende economische orde dient de fundamentele betekenis daarin te zijn gelegen, dat het particulier initiatief in staat is (en blijft) een beter of tenminste gelijkwaardig niveau van medische en persoonlijke zorg op meer efficiënte wijze aan de patiënt te verstrekken dan bij een genationaliseerde gezondheidszorg mogelijk is. In deze doelstelling ligt een uitdaging opgesloten, die alleen dan kan worden aangenomen, indien het particuliere ziekenhuiswezen het gemeenschapsbelang laat prevaleren op het eigen belang; indien derhalve de sociaal-economische beschouwingwijze op de eerste plaats wordt gesteld.

Utrecht.

Dr. L. P. DE JONG.

Naschr.ft

DOOR Dr. De Jong is terecht opgemerkt, dat de marginale-kostenregel niet is voorgesteld met het oog op nutsmaximalisatie. Het voorgestelde prijsbeleid dient als waarborg voor een gunstige ontwikkeling

van het ziekenhuis. Indien echter wordt opgemerkt, dat het de bedoeling is geweest een andere verdeling van de kosten te bereiken, moet ik hiertegen verzet aantekenen, aangezien dit niet expliciet is gesteld. Waarschijnlijk wordt dit afgeleid uit de opmerking, dat het vastrecht, dat door het ziekenhuis aan iedere potentiële patiënt in rekening zal worden gebracht, gekoppeld kan worden aan het inkomen. Er is echter ook een alternatief gesteld, nl. dat een ieder voor eenzelfde bedrag dient bij te dragen. Hieruit kan worden geconcludeerd, dat de grenskostenregel niet tot een andere verdeling van de kosten behoef te leiden en dus ook niet tot prijsdifferentiatie. Indien door Dr. De Jong wordt gezegd, dat het vastrechtstelsel niet gekoppeld behoeft te worden aan de grenskostenregel kan ik hier volledig mee instemmen. In mijn artikel is dit namelijk eveneens gesteld als wordt opgemerkt, dat het mogelijk is een grens aan de verpleegprijzen te stellen waarboven deze uit een oogpunt van algemeen belang niet mogen stijgen. Het ontstane tekort kan dan door middel van een vastrechtstelsel worden weggewerkt. Als door mij wordt voorgesteld de prijs gelijk te stellen aan de marginale kosten en het daaruit voortvloeiende exploitatietekort te financieren met behulp van het vastrecht, wordt echter tegelijkertijd een objectieve maatstaf verkregen voor zowel de hoogte van de verpleegprijs als van het vastrecht. Hiermee is tevens een duidelijke relatie aangegeven tussen de grenskosten en het vastrecht.

Door Dr. De Jong wordt vervolgens opgemerkt, dat de introductie van het draagkrachtbeginsel met betrekking tot de kosten van de ziekenhuisdienstverlening ook zonder prijsdiscriminatie mogelijk is. Hierbij wordt gewezen op de premiebijdrage aan de Algemene Wet Zwarte Geneeskundige Risico's, welke volgens een voorstel van de ex-Minister van Sociale Zaken, Dr. Veldkamp, dient te worden gerelateerd aan de hoogte van het inkomen. Indien door mij wordt gesteld, dat het te betalen vastrecht gerelateerd kan worden aan de hoogte van het inkomen berust dit op hetzelfde principe. Als mogelijkheid is namelijk genoemd de bijdrage in de vorm van een vastrecht te relateren aan het inkomen, waarmee wordt bedoeld dat een bepaald percentage wordt geheven van het inkomen. Het is mij dan ook niet duidelijk waarom in het ene geval wel en in het andere geval niet gesproken wordt van prijsdiscriminatie. Voor alle duidelijkheid zou ik er op willen wijzen dat ik, evenals Dr. De Jong, een uitbreiding van het bestaande stelsel van prijsdiscriminatie zeker niet preferer.

Het door mij gebruikte argument, dat het huidige prijsbeleid een remmende werking kan hebben op de ontwikkeling van het ziekenhuis, heeft betrekking op de omstandigheid, dat vele investeringen niet tot stand kunnen komen als gevolg van een mogelijke onderbezetting van de aan te schaffen apparatuur. Indien er uitgegaan dient te worden van de doelstelling van het ziekenhuis, nl. een adequate dienstverlening aan de patiënt, dient dit zeker te worden voorkomen. Het is echter mogelijk dat er geen sprake meer is van een adequate dienstverlening, indien een medisch noodzakelijke investering niet tot stand kan komen als gevolg van financiële omstandigheden. Hiermee is dus niet gezegd, dat de ontwikkeling van het ziekenhuis primair wordt gesteld; integendeel, deze ontwikkeling wordt afgeleid van de voorwaarde voor een adequaat niveau van de dienstverlening. In de slotopmerkingen van mijn artikel is dit eveneens vermeld als er gezegd wordt, dat geen apparatuur moet worden aanschaf, die uit medisch oogpunt niet noodzakelijk is.

DE HOGE AUTORITEIT VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAP VOOR KOLEN EN STAAL (E.G.K.S.) TE LUXEMBURG

organiseert vergelijkende examens ter aanstelling van :

ADMINISTRATEURS

(24-35 jaar) met gedegen kennis op het gebied van de economische wetenschappen (*).

Nadere inlichtingen, toelatingsvoorwaarden en sollicitatieformulier werden opgenomen in het Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen No. 87 van 5 mei 1967, dat in Nederland verkrijgbaar is bij :

STAATSDRUKKERIJ- EN UITGEVERIJBEDRIJF
Christoffel Plantijnstraat 's-Gravenhage.

(Toezending tegen storting van f 0,60 op postgirorekening no. 425 300. Gelieve het nummer van het Publikatieblad op het girostrookje te vermelden. Betaling in postzegels kan niet worden aanvaard.)

Uiterste datum voor inontvangstneming der sollicitatie :
5 juni 1967.

* Het ligt eveneens in de bedoeling een personeelsreserve te vormen.

In verband met het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd van de huidige functionaris roepen
Burgemeester en Wethouders van Amsterdam
sollicitanten op voor de functie van

DIRECTEUR van het GEMEENTEVERVOERBEDRIJF

Het Gemeentevervoerbedrijf exploiteert een uitgebreid net van tram- en autobushlijnen en heeft tevens in beheer de pontveren over het IJ.

Voor het onderhoud van het materieel beschikt het bedrijf over modern ingerichte werkplaatsen.

De te benoemen functionaris zal moeten voldoen aan de volgende voorwaarden :

- academische of daarmede gelijk te stellen opleiding;
- geschiktheid voor het leiden van een bedrijf met een personeelsbestand van ongeveer 3500 personen;
- bekendheid met vraagstukken, betreffende het verkeer en het openbare vervoer;
- in staat zijn het openbaar vervoer zijn taak te doen vervullen in het kader van het algemene verkeersbeleid;
- kennis van vervoerseconomie en bedrijfsorganisatie.

Aanstelling zal geschieden op een salaris, gelegen tussen f 4.087,— en f 5.096,— per maand (exclusief vakantietoelage en eventuele kindertoelage).

Vergoeding van verplaatsingskosten volgens gemeentelijke regeling.

Eigenhandig geschreven volledige sollicitaties onder no. M 539 te richten aan de Directeur van de Dienst der Gem. Personeelsvoorziening, Jan Luijkenstraat 94, Amsterdam-Z.

Dr. De Jong heeft mij er dan ook niet van overtuigd, dat het huidige prijsbeleid de door mij bedoelde gunstige ontwikkeling van het ziekenhuis waarborgt. Indien namelijk afwijkingen optreden van de empirisch vastgestelde gemiddelden is het mogelijk dat een medisch noodzakelijke investering niet kan worden geëffectueerd. De door mij voorgestelde regeling komt aan dit bezwaar tegemoet, doordat de mogelijke onderbezetting uit het vastrecht wordt gefinancierd, terwijl bij de huidige tariefstelling in een dergelijk geval met een exploitatietekort genoegen moet worden genomen. Bij het thans geldende prijsbeleid worden namelijk de ervaringsgegevens als norm voor de tariefstelling aanvaard, zodat een ernstige stagnatie kan optreden bij de technische (medische) ontwikkeling.

Bij het aangeven van de wijze waarop het vastrecht-systeem ten uitvoer kan worden gebracht, is door mij opgemerkt dat de bijdragen kunnen worden geïnd via de ziekenfondsen. Deze gelden zullen vervolgens aan de ziekenhuizen overgedragen dienen te worden, terwijl bij opname van een ziekenfondspatiënt een tarief in rekening wordt gebracht, dat gebaseerd is op de marginale kosten. Dit kan echter niet, zoals Dr. De Jong doet, op één lijn worden gesteld met het premieomslagstelsel, aangezien de gelden van de verzekerden in eerste instantie aan de ziekenfondsen ten goede komen, terwijl uitsluitend bij opname van een patiënt van dat betreffende ziekenfonds gedeeltelijke overheveling van de totale premie plaatsvindt naar het ziekenhuis. De bijdrage van de potentiële afnemer van ziekenhuisdiensten zal bij toepassing van het door ons voorgestelde systeem echter volledig ten gunste van de ziekenhuizen worden gebracht.

Meppel.

R. L. HOORNSTRA.

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij het Havenbedrijf kan een

directie-assistent

worden geplaatst voor speciale opdrachten, welke buiten het kader van de normale taken van de bestaande afdelingen vallen. Daar de werkzaamheden grotendeels een kwantitatief-economisch karakter zullen hebben, wordt econometrische belangstelling op prijs gesteld.

Vereist: Doctoraal examen in de economische wetenschappen (bij voorkeur econometrische richting).

Het salaris, tot f 2.303,- per maand, is afhankelijk van leeftijd en ervaring.

Vakantietoelage 6%.

De verordening inzake vergoeding van reis-, pension- en verhuiskosten is van toepassing.

De gemeente is aangesloten bij het Instituut Ziektekostenvoorziening Ambtenaren (I.Z.A.).

Sollicitaties binnen 14 dagen onder no. 163/0936 te zenden aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, stadhuis, Rotterdam.

Vraag eens proefnummers aan
voor uw kennissen
die „E.-S.B.” nog niet kennen

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

OOK de financiële wereld heeft haar recordseizoenen. Nadat op de weekstaat van de Nederlandsche Bank van 2 mei het bedrag aan door de banken opgenomen voorschotten reeds bijna de recordstand van vorig jaar april (f. 467 mln.) had bereikt, werd dit hoogtepunt in de daaropvolgende dagen royaal overschreden. Op 8 mei stonden de banken voor niet minder dan f. 584 mln. bij de „banker's bank" in het krijt. Als eerste oorzaak gold de sterke omzetting van giraal in chartaal geld vlak voor de maandultimo en de aansluitende feestdagen. De bankbiljettencirculatie bleef slechts f. 1,5 mln. beneden het recordpeil van eind 1966. In de daaropvolgende week vloeide weliswaar een belangrijk deel, nl. f. 258 mln., van deze biljetten weer terug, doch dit relatief forse bedrag was voor de banken bij lange na niet toereikend om voor haar cliënten belastinggelden ad ca. f. 400 mln. aan de Staat af te dragen. De situatie had op 9 en 10 mei nog verder kunnen verergeren, omdat de banken op deze data voor een totaal bedrag van f. 144 mln. uit hoofde van afgelopen swaptransacties aan dollars hadden af te nemen van de Nederlandsche Bank. Deze laatste kwam de banken echter te hulp met nieuwe swaptransacties. Zij was bereid contante dollars te kopen tegen gelijktijdige verkoop van dollars met levering over 1 resp. 2 maanden met een agio van resp. 3/16 en 5/16 cent. Van deze faci-

liteit werd voor \$ 60 mln., d.i. ca. f. 216 mln., gebruik gemaakt, grotendeels voor 1 maand, waardoor per saldo ruim f. 70 mln. aan de markt ten goede kwam.

Verwacht mag worden, dat de markt na de Pinksterdagen voor korte tijd weer wat soelaas krijgt, wanneer de maandelijkse uitkeringen aan de gemeenten ad ca. f. 265 mln. en betalingen op de dienst der staatsschuld ad ca. f. 25 mln. naar de kassen van de banken zullen vloeien, terwijl voorts aan Rijksambtenaren de 6 pCt. vakantiegeld voor dit jaar zal worden betaald, te taxeren op f. 150 à 200 mln. De volgende maandultimo en de storting op de Staatslening op 1 juni zullen dan echter weer hun eisen aan de markt stellen.

De Schatkist heeft van deze krapte op de markt geen last, integendeel. Op 9 mei had zij bij de Nederlandsche Bank ruim f. 900 mln. in kas, zodat er voor bovengenoemde betalingen nog wel wat ruimte is. De gemeenten bemerkten de krapte in de te betalen tarieven voor kasgeldleningen, die eind april over de hele linie weer wat aantrokken na de voorgaande daling.

KAPITAALMARKT

IN de eerste maanden van het jaar heeft zich internationaal een proces van rentedaling in vrij snel tempo voltrokken, doch verschillende tekenen wekken de

indruk, dat dit proces voorlopig even tot stilstand is gekomen. Zo lijkt bijv. in Duitsland een zekere marktverzadiging te zijn ingetreden, terwijl in Engeland de markt reeds thans onder druk staat van de komende uitgifte van obligaties in verband met de nationalisatie van de staalindustrie. In ons land heeft de obligatiemarkt zich sinds de uitgifte van de staatslening in benedenwaardige richting bewogen, het rendement op langlopende staatsleningen steeg iets. Hoewel door het gevolgde tenderstelsel het kwantitatieve majoreren eigenlijk niet meer had behoren voor te komen — in tegenstelling tot het bij dit stelsel voor de hand liggende majoreren in de koers — wezen de grote omzetten in deze lening na de toewijzing er op, dat er toch nog wel wat materiaal in niet-vaste beroepshanden terecht is gekomen, hetgeen tot professioneel aanbod leidde.

Terwijl op de openbare emissiemarkt de activiteit nog steeds miniem blijft, gaat op de onderhandse markt wel het nodige om, al ontbreken hier helaas exacte recente cijfers. De Bank voor Nederlandsche Gemeenten is hier geregeld voor grote bedragen aan de markt. In het eerste kwartaal nam zij hier f. 620 mln. op (vorig jaar f. 103 mln.) tegen f. 450 mln. (vorig jaar f. 153 mln.) op de publieke markt. Na de jongste openbare Staatslening-leende de B.N.G. opnieuw ondershands, $6\frac{1}{4}$ pCt. à $99\frac{1}{2}$, neerkomend op een effectief rendement van 6,31 pCt. De voornaamste concurrent als geldvrager was de Nederlandse Gasunie, die een $6\frac{1}{4}$ pCt. lening à $98\frac{1}{2}$ aanging, rendement 6,41 pCt., waarbij vervroegde aflossing gedurende de gehele looptijd is uitgesloten. Voor de geldgevers kwam daar nog als attractie bij, dat de storting over een vrij lange periode kan worden uitgesmeerd.

NATIONALE-NEDERLANDEN N.V.

gevestigd te Delft

Jaarlijkse Algemene Vergadering van Aandeelhouders, te houden op woensdag 24 mei 1967 des namiddags 2.30 uur te Rotterdam, Schiekade 130.

agenda

1. Aanwijzing van een aandeelhouder ingevolge artikel 19 der statuten.
2. Mededeling van de goedkeuring van de notulen der vorige vergadering.
3. Verslag van de Raad van Bestuur omtrent de gang van zaken.
4. Behandeling en vaststelling van de verlies- en winstrekening over 1966 en de balans per 31 december 1966.
5. Mededeling van de datum van betaalbaarstelling van het dividend.
6. Mededeling omtrent de wijze van beschikbaarstelling van de uitkering in aandelen ten laste van de agioreserve.
7. Benoeming van commissarissen.
8. Rondvraag.

Aandeelhouders alsmede houders van certificaten van aandelen Nationale-Nederlandsen N.V. kunnen van de in deze vergadering te behandelen stukken ten kantore der vennootschap te Delft, Nieuwe Plantage 42, alsook te Rotterdam, Schiekade 130; te 's-Gravenhage, Groenhovenstraat 2 en te Amsterdam, Muntplein 2 en Herengracht 556, kennisnemen en afschrift verkrijgen.

Houders van certificaten van aandelen Nationale-Nederlandsen N.V. hebben eveneens toegang tot de vergadering en kunnen daarin het woord voeren. Zij dienen daartoe hun certificaten of een door een bankinstelling daarvoor uitgereikt reçu uiterlijk 22 mei 1967 te deponeren bij een der kantoren te Amsterdam, 's-Gravenhage of Rotterdam - voorzover aldaar gevestigd - van:

Algemene Bank Nederland N.V.
Amsterdam-Rotterdam Bank N.V.
Hollandsche Bank-Unie N.V.
Labouchere & Co. N.V.

Mees & Hope
Nederlandsche Middenstandsbank N.V.
Nederlandse Overzee Bank N.V.
Pierson, Heldring & Pierson,

tegen een op naam gesteld ontvangstbewijs, dat als toegangsbewijs voor de vergadering strekt.

Delft, 12 mei 1967

De Raad van Bestuur

U wilt mijnheer zelf spreken?

en liefst in zijn vertrouwde stoel? Dat kan!

Een zeer zorgvuldig voorbereid lezerskringonderzoek heeft namelijk niet alleen geconstateerd dat E.-S.B. bij de leiding van het Nederlands bedrijfsleven bijzonder goed is ingevoerd, maar ook dat het blad zeer algemeen gelezen wordt.

De sterke toename van het advertentievolume van E.-S.B., vooral in het laatste halfjaar, is dan ook niet „zomaar” tot stand gekomen.

Wij zenden u dit lezerskringrapport (71 pagina's) gaarne ter inzage, in de overtuiging dat u zich dan E.-S.B. zult weten te herinneren als u iets te zeggen heeft, wat mijnheer zelf moet weten.

Adm. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	29 dec. 1966	H. & L. 1967	5 mei 1967	12 mei 1967
Algemeen	270	319 — 268	318	318
Internationale concerns	351	416 — 343	415	416
Industrie	269	322 — 270	321	318
Scheepvaart	108	120 — 108	114	112
Banken en verzekering	154	174 — 155	171	172
Handel enz.	138	158 — 138	155	158

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Philips	f. 78,70	f. 94,95	f. 94,75
Unilever, cert.	f. 86	f. 95,75 b)	f. 100
Kon. Petroleum	f. 122,40	f. 141,30	f. 138,40 b)
A.K.U.	f. 53,80	f. 53,75	f. 52,15 b)
K.L.M.	f. 352	f. 371	f. 382

	29 dec. 1966	H & L 1967	5 mei 1967	12 mei 1967
Hoogovens, n.r.c.	278		406	404
E.M.S., nieuwe	—		f. 26,80	f. 26,30
Kon. Zout-Ketjen	463		572 b)	595
Zwanenberg-Organon	f. 152,70		f. 188,40 b)	f. 187,50
Robeco	f. 193		f. 209,20	f. 209,40
New York.				
Dow Jones Industrials	786	910 — 786	906	890
Rentestand.				
Langlopende staatsobligaties c)	6,43		5,93	6,01
Aandelen: internationales c)	5,0		.	.
lokales c)	5,1		.	.
Disconto driemaands schatkist- papier	5		4½	4½

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

b) Ex dividend.

c) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

Drs. R. L. BOISSEVAIN.

Nr. 11/12
jaargang 1966
van de
ECONOMIST

is gewijd aan

**VERNIEUWING
VAN HET
INTER-
NATIONALE
GELDESTELSEL**

met bijdragen van :

Prof. Dr. F. J. de Jong,
Dr. W. F. Duisenberg,
T. de Vries,

Prof. Dr. C. D. Jongman,
Drs. H. de Haan,
Prof. S. Posthuma,
Drs. C. A. Klaasse
en

Prof. Dr. J. Goudriaan

*Deze speciale aflevering
verschijnt met steun van
het
Prins Bernhard Fonds.*

Omvang 240 blz.

Prijs f. 7,—

Verkrijgbaar
in uw boekhandel
en bij de uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN N.V.
HAARLEM**

MEKOG

ALBATROS

**V.K.F.
DE VERENIGDE
KUNSTMESTFABRIEKEN
MEKOG - ALBATROS N.V.**

vraagt voor haar **CENTRALE KANTOOR** te Utrecht
een:

ECONOOM

voor de afdeling **MARKETING**.

De werkzaamheden bestaan o.m. uit marktonderzoek en marktanalyse, het opstellen van commerciële kosten en opbrengstcalculaties t.a.v. zowel bestaande als eventuele toekomstige projecten voor de exportmarkten.

De werkzaamheden hebben een sterk internationaal karakter en in verband hiermede moet de kandidaat bereid zijn buitenlandse reizen te maken.

Wij zoeken een kandidaat van omstreeks 30 jaar die de academische studie in de economie heeft voltooid, waarbij onze voorkeur uitgaat naar een econoom die naast de algemene opleiding statistiek en wiskundige economie heeft gestudeerd.

Sollicitaties, voorzien van een recente pasfoto, kunnen worden gericht aan het Centrale Kantoor van de Vennootschap, afdeling Personeelszaken, Maliebaan 81, Utrecht.

Vraag eens proefnummers aan voor uw kennissen die „E.-S.B.” nog niet kennen

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft, waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

Bureau voor Marketing Management

Dr. A. D. Bonnet
Voor de juiste verkoopplanning
en budgettering

Huize 't Eiland - Bergambacht - telefoon 01825-607

In opdracht van de directie van de Koninklijke Verkade Fabrieken N.V. te Zaandam, zoeken wij contact met kandidaten die belangstelling hebben voor de functie van

hoofd van de administratie

Deze functionaris zal na een adequate inwerkperiode, als opvolger van de huidige functionaris, de leiding op zich moeten nemen van het administratieve apparaat van de gehele onderneming.

Als zodanig zal hij deel uitmaken van het team van stafleden belast met het financieel-economische en administratieve beleid. In dit team zal van hem op grond van zijn kennis en ervaring een grote inbreng worden verwacht.

De gedachten gaan uit naar iemand in de leeftijd van tenminste 35 jaar met een accountantsopleiding of een voltooide economische studie. Een eerste vereiste is daarnaast, dat hij over een ruime ervaring beschikt, verkregen in de financieel-economische en administratieve sectoren van het bedrijfsleven.

Wij zijn door de opdrachtgever gemachtigd vertrouwelijk inlichtingen over deze belangrijke vacature te verstrekken. Hiervoor kunt U zich telefonisch wenden tot onderstaand adres (02980-84254, drs. P. Gerritsen, adjunct-directeur).

De verzoeken om inlichtingen zullen discreet worden behandeld en hierover zal geen informatie aan onze opdrachtgever worden verstrekt.

Eigenhandig geschreven brieven met volledige gegevens, waarbij ingesloten een recente pasfoto, kunt U onder nummer A. 651 richten aan

ZAAANSE STICHTING VOOR BEDRIJFSPSYCHOLOGIE EN PERSONEELSBEELD

ZAANWEG 46 • WORMERVEER

N.V. PHILIPS
GLOEILAMPENFABRIEKEN
EINDHOVEN

In ons concern wordt aan de

jonge econoom

gelegenheid geboden een carrière op te bouwen.

Hij zal, naar gelang geschiktheid en belangstelling, zijn loopbaan kunnen aanvangen op één van de volgende werkgebieden:
Handelspolitieke, conjuncturele en monetaire vraagstukken
Marktonderzoek
Commerciële prognoses
Planning op lange en korte termijn
Financieringsvraagstukken
Budgettering
Automatisering van de informatieverwerking
Bedrijfseconomische analyses en efficiency-controle (o.a. operations research)
Resultaat-analyse van productieprocessen en commerciële activiteiten
Interne accountancy
Voorts bestaan er mogelijkheden op het terrein van het internationale koopmanschap.

Het ligt in het voornemen belangstellenden - waartoe ook zij worden gerekend, die binnenkort afstuderen - uit te nodigen voor een over en weer oriënterend gesprek in Amsterdam of Eindhoven.

Geïnteresseerde economen kunnen schriftelijk (onder advertentienummer 67020) of telefonisch contact opnemen met de afdeling Personeelzaken, Willemstraat 20, Eindhoven (telefoon 040 - 60.000 - 6538).

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten
met gegadigden

★

Indien

Uw telefoonnummer

in Uw annonce

moet worden

opgenomen,

vermeld dan

tevens het

NETNUMMER

de rijksoverheid vraagt

voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken

bij de afdeling Financiële en Administratieve Zaken te 's-Gravenhage, welke bestaat uit 3 onderafdelingen

chef van de onderafdeling financiële zaken vac. nr. 7-0981/0936

De taak van deze onderafdeling omvat naast het comptabel beheer en de financiële administratie van het Ministerie bovendien de behandeling van uiteenlopende financiële en economische vraagstukken verband houdende met de samenstelling en realisering van de begroting.

Betrokkene zal eventueel als plv. afdelingschef tevens toezicht moeten houden op de gang van zaken bij de andere 2 onderafdelingen, die respectievelijk belast zijn met aangelegenheden betreffende post- en archiefzaken, huishoudelijke dienst en de documentatie en bibliotheek.

Vereist: doctoraal examen economie (bedrijfseconomische richting) of diploma Handelswetenschappen M.O. Ervaring op bovengenoemde gebieden strekt tot aanbeveling.

Leeftijd: tussen 35 en 45 jaar.

Salaris, afhankelijk van opleiding, leeftijd en ervaring, max. f 2303,- per maand.

voor het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

bij de Directie van de Volkshuisvesting en de Bouwnijverheid in de provincie Zuid-Holland te 's-Gravenhage

hoofd administratieve en algemene zaken vac. nr. 6-5682/0936

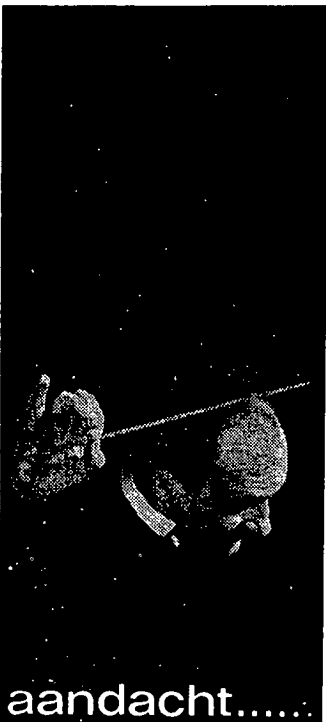
Taak o.m.: de algemene leiding over de financieel-administratieve en secretariaatswerkzaamheden; het onderhouden van nauw contact met en het adviseren van de Hoofdingenieur-Directeur inzake beleidszaken van juridische of administratief-economische aard; het behartigen van de personeelsaangelegenheden en de behandeling van vraagstukken op het terrein van de organisatie van de dienst.

Vereist: Doctoraal examen Economie of Nederlands Recht.

Salaris: max. f 1976,- per maand.

Schriftelijke sollicitaties, indien niet anders aangegeven, onder het bij de gewenste functie vermelde vac.nr. (voor elke vacature een afzonderlijke brief) zenden aan Bureau Personeelsvoorziening en Bemiddeling van de Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 6% vakantieuitkering

aandacht.....
Volledige concentratie. Niets ontgaat de dirigent. Niets ontgaat het publiek. Een harmonisch samenspel met een verrassend resultaat.
Bijzondere aandacht krijgt ook Uw advertentie in het vaktijdschrift. Een tijdschrift wordt gelezen in een rustige sfeer. Bij uitstek de gelegenheid om Uw verkoopboodschap te lanceren. Daarom adverteer steeds méér bedrijven - met groeiend succes - in vaktijdschriften!

Wie iets te zeggen heeft - adverteert in vaktijdschriften